فـــرۆيـــد

govaryidea@gmail.com

گۆڤاری ئایدیا والا

گۆڤارێکی فکریی، فەلسەفییە بایەخ بە لێکۆڵینەوەو وەرگێڕان دەدات
دوو مانگ جارێک، دەزگای والا بۆ ڕاگەیاندن و بڵاوکردنەوە دەریدەکات

خاوەنی ئیمتیاز ..... دەزگای والا

سەرنووسەر ..... ئەنوەر حسێن
a.bazgr@gmail.com
07701535029

جێگری سەرنووسەر ..... لوقمان ڕەئووف
lukmanraoof@yahoo.com
07701369792

بەڕێوەبەری نووسین ..... هاشم ئەمین

بەڕێوەبەری هونەریی .... هەڕێم عوسمان

تایپ و هەڵەچن ..... باوان عومەر

ڕێباز سەعید

تیراژ ..... (١٠٠٠) دانە

نرخ ..... (٤٠٠٠) دینار

چاپ ..... چاپخانەی کارۆ

دیزاین و ئامادەکاری
میدیا گرافیک

فرمێسکەکانی ئەو، بوونە هۆی لەدایکبوونی مرۆڤ فرۆید و نیچە : ڕەمەکی دایۆنیسیۆسی

دەیڤید ئالێن کوك
لە ئینگلیزییەوە: ئاوات ئەحمەد

لە ڕەوتی پێشکەوتنی مرۆڤ و شارستانێتیدا، ڕووبەڕووی گەلێك لوتکە دەبینەوە، کە مرۆڤ پێیانگەیشتوە، لە لایەکەوە دەبینێ مرۆڤ دڵو ڕەوانی خۆی لەکارە هونەرییە مەزنەکان بەخشیوە، زانستێکی ئەندازەی سەرسوڕهێنەری خوڵقاندوە، بەهۆی زانستی پزیشکییەوە بڕیشومار گیانی خەڵکی ڕزگارکردوە، هەروەها لە هەوڵی بڵاوکردنەوە ئاشتیو خۆشگوزەرانی لە جیهاندا داوە، چەندین سەرکردەو ئایدیای مەزنی بەرهەمهێناوە، لە لایەکی تریشەوە تێبینیدەکەین

مرۆڤ چەندین درزو کەلێنی گەورەو مەترسیداری کردوەتە جەستەی ژیانەوە، چۆنێتی گوزەرانکردنی مرۆڤەکان لە نێوان ئەوانەی هەیانەو ئەوانەدا کە نییانە. تاوان، تووندوتیژیو شەڕوشۆڕی وەحشییانە زۆر زیادیانکردوەو خێراش دوبارە دەبنەوە، ژینگەی سەر زەمین بەشێوەیەکی مەترسیدار پیس بووەو باری گران بووە، لەکاتێکدا مرۆڤ تێدەکۆشێت بۆ تێگەیشتنی ئەوەی، کە ئەو لەکوێوە هاتووەو سەرەنجامیشی بەکوێ دەگات، رەنگە سروشتی دوالیزمانەی مرۆڤ، یەکێک بێت لە مەتەڵە زۆر بەرچاوەکان کە پێویست بکات هەڵبهێنرێت.

دوو بیرمەندی مەزنی کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەو سەرەتای سەدەی بیستەم، فریدریك نیچە (1844–1900)و سیگمۆند فرۆید (1856–1939) چەندین بیرۆکەی کەمەندکێشیان دەربارەی رەفتاری مرۆڤ پێشکەشکردوین، کە بەردەوام کاریگەریی زۆریان لەسەر ئەو دەروازەیە هەیە، کە لێیەوە مرۆڤ دەروانێتە خۆیو بەرهەمە ئەفرێنەرو وێرانەکەرەکانی هزری خۆی. هەریەکە لە نیچەو فرۆید، وەها روانیوپانەتە کاراکتەری مرۆڤ رشتەیەکی بەردەوامە لە رەفتارکردن لەسەر چەند تەوەرەیەك، کە بەشێوەیەکی دراماتیکییانە ناکۆکنو پێکیشەوە توخمە بنەرەتییەکانی ئەقڵانییەتی ئەپۆلۆیی‌و نائەقڵانییەتی دایۆنیسیۆسی پێکدەهێنن. وردبوونەوە لە تێروانینەکانی ئەو دوو بیرمەندە مەزنە بۆ رەمەکی دایۆنیسیۆسی لە مرۆڤدا، هەم لێکچوونەکانیانو هەم جیاوازییەکانیشیانمان بۆ ئاشکرا دەکات. هەردوکیان ئەوەیان وەك هێزێکی بنچینەیی لەپشتی بیرکردنەوەو رەفتاری مرۆڤەوە لە قەڵەمداوە.

نیچە لە کتێبی (لەدایکبوونی تراژیدیا)دا، ئەنەلۆگی شانۆی یۆنانی بەکاردەهێنێت بۆ رەتکردنەوەی ئەو ئایدیایەی، کە دەڵێت پرەنسیپە ئەقڵانییەکان جڵەوی مرۆڤیان گرتوە. بەپێچەوانەوە، دەشێت ژیان وەکو تراژیدیایەکی یۆنانی، دادپەروەرانە نەبێت، ئایرۆنیو پڕ ستەم بێتو بگاتە خاڵی بێمانایی، هێڵەکانی نێوان چاکەو خراپە زۆر کاڵن، بۆیە مەزنترین سیمای تراژیدیای یۆنانی ئەوەیە کە ئاوێنەی کرژیی دێرینی نێوان دوو پرەنسیپی ناوەندییە لە کلتوری یۆنانیدا، ئەپۆلۆیی‌و دایۆنیسیۆسی. بەلای نیچەوە دایۆنیسیۆس نوێنەری چەشنە "وزەیەکی خام" دەکات کە رەگوڕیشەی هەموو شتەکان دەچێتەوە سەری. بەرجەستەی هەست و سۆزە بەگوڕەکان دەکات، وەك تۆقین یان حاڵڵیهاتن. کە لەوێدا سەختیی ئەزمونەکە بەشێوەیەکی کاتی جیاکاریی نێوان تاکەکەو خودی هەستەکە دەسڕێتەوە، لەبەرئەوە پاڵنەری دایۆنیسیۆسی لە حاڵەتی پوختەبیدا زۆر بەهێزە، بەڵام وێرانکەریشەو هیچ پێکارێك نییە، کە بەهۆیەوە کۆنترۆڵ بکرێت، یان فشاری بخرێتە سەر.

بەڵام پاڵنەری ئەپۆڵۆیی بە پێچەوانەوە دژێکی سروشتی ئەوە، کە پێویستی بەوەیە مانایەك بدات بە دایۆنیسیۆسی خوڵقاندنی بونیادێك، لە تۆپیەوە بتوانێت ماهییەت وەربگرێت. هەرچۆنێك بێت نیچە هۆشداریی داوە بەوەی، کە ئەو چەمکە ئەقڵییانە وەهمی کاڵو کرچنو وەها دارێژراون بۆ "وا لە بوون بکەن، قابیلی تێگەیشتن بێتو پاساوی بدرێتەوە"، هەروەها "بەڵام پەردەیەکی تەنك تەواوی جیهانی دایۆنیسیۆسی لە مرۆڤ شاردوەتەوە"، بۆیە دایۆنیسیۆس نوێنەری جیهانێکی هەستیانەیەو ئەپۆڵۆش هۆکار بۆمرۆڤ دابیندەکات، تا لەناو ئەم جیهانەدا بژی بێ ئەوەی جیهان هەرسی بکات، ئەویش بە دابینکردنی پاڵنەری بەرەو جوانی، کە پێویستە بۆ ئازادکردنی لە هێزە خود روخێنەرەکانی رەمەکە بنچینەییەکانی (ئەپۆڵۆ).

شۆپنهاوەر ئەم پەیوەندییەی بەستوەتەوە بە بەلەمێکی باریك لەناو دەریایەکی گەرداوگرتوودا، کە تێیدا "دانیشتوەو متمانەی بە شارەزاییە کاسکەکەی خۆی هەیە، بۆیە لە میانی ئەم جیهانە پڕ لە ئەشکەنجەیەدا، تاك بە ئارامی دانیشتوە، پرەنسیپی تاکایەتی پشتیوانی لێدەکاتو پشتی بەو بەستووە".

وێڕای ئەوەش، بەلای نیچەوە ئەم هاوسەنگییە خۆشمەزەیە لە لایەنی "ئیستاتیکای سۆکراتییانەی" روو لەزیادبوونە و خاپورکراوە، کە لەوێدا "هەرچیەك جوان بێت، دەبێت ماناداریش بێت". وەك چۆن دراما، هونەر، زانست، فەلسەفە بەوە دەستپێدەکەن، کە جەخت بکەنە سەر توخمە ئەپۆڵۆییەکان لەسەر حیسابی دایۆنیسیۆسیزم، هەرئاواش هێزە لە بننەهاتو و ئازادکەرەکانی نائەقڵانییەت کورتکراونەتەوە بۆ سنورە سەخت و بەڵام ئارامبەخشەکانی ئەقڵانییەت.

فرۆیدیش هێزو کاریگەریی پاڵنەرە نائەقڵانییەکانی لەسەر هەزرو رەفتاری مرۆڤ ناسیوە. فرۆید لە کتێبی شارستانێتیو نیگەرانییەکانیدا ئایدیای ئەوە دەخاتە روو، کە مرۆڤ "وەك بونەوەرێکی بایۆلۆجییانەی خاوەن رەمەکی بەهێز" دووچاری چەشنە نیرۆسێك دەبێت، کە لە هەستکردن بە گوناهەوە هاتوەو لەئەنجامی ململانێی نێوان ئارەزوە راستەقینەکانیو ئەو سنورانەی کە کۆمەڵگە دەیانسەپێنێت، سەریهەڵداوە. فرۆید ئەو رەمەکانە دەداتە پاڵی (ئەو) کە بەردەوام خوازیاری تێرکردنن، هیچ بەهایەك ناخەنە روو، هیچ بایەخێك بە چاك، یان خراپ نادەن، ئەگەر رێگرییان لێبکرێت تورەییو نیگەرانیو بەدبەختییان لێدەکەوێتەوە، بۆیە فرۆید پێیوابووە ئەو مەیلە دایۆنیسیۆسییانە بریتین لە رەگی نائاگایانەی

هزرو رەفتارە ئاگاکان. وەلێ بەپێچەوانەی نیچەوە، کە وا هەستیکردوە، پێویستە نائەقڵانی وەک لوتکەی گوزارشتی مرۆڤایەتی لەقەڵەمبدرێت، بەڵام فرۆید هەستیکردوە کە ئەو رەمەکە ئاژەڵییانە مەترسییەکی شاراوەن بۆ چەشنی مرۆڤ، بۆیە فرۆید زیاتر بایەخیداوە بە خوڵقاندنی دەروازەیەکی زانستییانە بۆ ئاشتکردنەوەی ململانێ خۆڵیلانەدراوەکان لە نێوان داواکارییە بێبابەکانی تێرکردن لەلایەن پێویستییە سەرەتاییەکانەوەو ئەو ڕێسا سەختانەی شارستانێتی سەپاندونی.

فرۆید پێیوابووە کە مرۆڤی بەرایی لە ڕووی سایکۆلۆژییەوە زۆر تەندروست بووە، چونکە دەیتوانی ئارەزوە سنورنەکراوەکانی خۆی تێربکات، سەرەنجامیش چاوەڕێی ئەوەی لێنەدەکرا، ماوەی درێژ ئەو چێژانە بۆ خۆی بهێڵێتەوە. زیاد لەوەش، تەنیا بەهێزترین دەتوانێت بەراستی چێژ لەو ئازادییانە وەربگرێت، لەکاتێکدا زۆربەی زۆرینە لەژێر زەبری هەژمونێکی لەڵێپرسینەوە نەهاتوودا دەنااڵێنن.

لەبەرئەوەی بەلای فرۆیدەوە، شارستانێتی هەنگاوێکی گرنگە بەرەو هەمواڕکردنی ئەو گەمەیەی لەسەر زەمینەی واقیع دەکرێت، کە تێیدا پێویستە مرۆڤ "بەشێك لە توانستەکانی بۆ کامەرانبوون بگۆڕێتەوە، بۆ بەدەستهێنانی پشکێك لە ئاسایشدا"، بۆیە قودرەتی کۆمەڵگە شەڕەنگێزیی تاك فرێدەداتەوە بۆ ناوخۆی (من)و (منی باڵا) وەک پاسەوانێکی ناوخود پەیدا دەبێت، بۆ کۆنترۆڵکردنی ڕەفتار لەتوێی هەستکردن بە گوناهباڕییەوە. فرۆید دەخوازێت ئەو مەیلە وێرانکەرانەی ئەو ململانێ ناوەکییانە کەشف بکات، بۆ ئەوەی پیشانیبدات کە "ئەو باجەی ئێمە دەیدەین بۆ پێشخستنی شارستانێتی، بریتیە لە لەدەستچوونی کامەرانی لەتوێی بڵندکردنەوەی هەستی گوناهباڕییەوە". گەرچی نیچەو فرۆید هەردوکیان ئەو سنوردارییەی لەلایەنی ئەپۆلۆییەوە سەپێنراوە، وەک کاردانەوەیەکی سروشتی بەرامبەر دەسەاڵتی دایۆنیسیۆسی لەقەڵەمدەدەن، نیچە وەکو شتێکی قێزەون بینیویەتی، بەاڵم فرۆید بە خراپەیەکی پێویست لەقەڵەمیداوە.

ڕەنگە وەها سەیری ململانێی نێوان دایۆنیسیۆس و ئەپۆلۆ بکرێت، کە نیشاندەری لێکجیابوونەوەی نێوان ئەفسانەو ڕاستی بێت. بەلای نیچەوە ڕاستی شتێکە لە قوواڵیی جیهانی دایۆنیزیۆسیدا، کەوای لێدەکات بەهیچ کلۆجێك نەتوانرێت بە زاراوەکانی لۆژیکیکو هزر بناسرێتەوە، بەاڵم دەتوانرێت لەتوێی کارلێککردن، لەگەڵ ئەپۆلۆییدا درکی پێبکرێت، هەربۆیە هونەرمەندی دایۆنیزیۆسیو بیرمەندی ئەپۆلۆیی—سۆکراتی خۆیان دەبینەوە، هەمان ئەرك

جێبەجێدەکەن، بەڵام دەگەنە دەرەنجامی جیاواز.

وەکو نیچە سەرنجی داوە "لەکاتێکدا هونەرمەند بە چەندین پەردە راستی داپۆشیوە، بەڵام هێشتا هەر بەوردی چاودێریی ئەوە دەکات، کە پەنهانە، بەڵام مرۆڤی تیۆریست (سۆکراتی) دڵی بە دامالینی پەردەکان خۆشەوەو ئەوپەڕی پاراوبوونی خۆی لە پرۆسەی پەردەهەڵماڵیندا دەبینێتەوە، کە دەسەڵاتی خۆی بۆ دەسەلمێنێت".

ئەمە چەمکەکەی زەنبوودامان دەهێنێتەوە یاد، کە ئەو میتۆدانەی بەکاردەهێنرێن بۆ گەیشتن بە رۆشنبوونەوە، بریتی نین لە خودی رۆشنبوونەوە خۆی، ئەمە لە وتەی "پێویستە پەنجە بۆ مانگ درێژبکرێت، بەڵام وای بۆ ئەوانەی لەبەر مانگ پەنجە رادەکێشن". بە واتەیەکی دی، هۆش ئامرازێکی سودمەندە، بەڵام نابێت لەبەرامبەری واقیدا بەهەڵەدا بچێت.

نیچە هەستیکردوە بەوەی کە کێشمەکێشی نێوان توخمە دایۆنیسیۆسی و ئەپۆلۆییەکان شتێکی پێویستە، بەتایبەتی وەک "دەسەڵاتی ئەبەدییانەو رەسەنی هونەر" بەڵام ئەو سەرنجیشی داوە، کە زیاد لەپێویست متمانەکراوە بە هزری ئەقڵانی وەک بناغەی بوونی مرۆڤ. "وەهمی ئەوەی کە هزر بە ڕێنمایی و هەرەشەی هۆشداریەتی بگاتە بڵندترین و قوڵترین پنتی بوون و بگرە دروستیشی بکاتەوە" ئەمە نیچەی بەتەواویی بێزارکردبوو، دەیوت "هەر کلتورێك ئەفسانەی لەدەستدابێت، بەهەمانشێوە ئەفڕێنەڕێتی سروشتی و تەندروستی خۆشی لەدەستداوە، بۆیە نیچە لەوباوەڕەدا بوو کە راستی بابەتییانە بریتیە لە بیناکردنێکی ئەقڵییانە، کە هەستێکی ساختەی ئارامییمان پێدەبەخشێت.

هزری ئەقڵانی بە سەروەریی ئارەزوی پەنهانی خۆی بۆ ڕوونکردنەوەی تەواوەتی هەموو شتێك، لەئاکامدا دەگاتە سەر تخوبەکانی خۆی و "بەدەوری خۆیدا دەسوڕێتەوە و پێدەنێت بە کلکی خۆیدا." پێکهاتە ئەپۆلۆییەکە بە لێکدانەوە لۆجیکیە نەخۆشەکانییەوە، دەبێت بەژێر قورسایی درشتو دزێوی خۆیەوە تەنها چارەسەریشی بریتییە لە گەرانەوە بۆ دایۆنیسیۆس.

بەمجۆرە هەستیکردوە لەئازارچەشتنەکانی مرۆڤ تێدەگات، "لەوانەیە مرۆڤ بتوانێت دەستنیشانی ئەوە بکات، کە هەرچیەك بوونی هەبێت، بوونەکەی بوونی شتێکە، هەروەها تاکایەتیش ریشەی هەموو خراپەیەکە"

لەبەرئەوە دیۆنیسیۆس فریادڕەسێکی راستەقینە پێشکەشدەکات، بۆ قوتاربوون لە مەتەڵی مرۆڤ، ئەویش بەوەی پیشانیبدرێت، کە ئەو بە تەنها نانالێنێت. قوڵی بێسەرەوبەرەی دایۆنیسیۆس ئەوەیە کە چەشنی مرۆڤ

یەکدەخات بۆ ئەوەی کاتێك "مژدەی هارمۆنیبوونی گەردونی سەدای دەبێت، هەموو تاکێك نەك بە تەنها لەگەڵ هاوەڵەکەیدا ئاشتدەبێتەوە، بەڵکو لەگەڵ خودی خۆشیدا پێکدێتەوە". بەلای نیچەوە، نابێت بەهای راستەقینەی ئەپۆلۆ بەدور لە دایۆنیسیۆس لێکبدرێتەوە، بەڵکو "هاوشێوەییەکی دادپەروەرانەی پێبدرێت، کە لە هەر ساتێکدا بێت وەها دەکات ژیان شایستەی گوزەراندن بێتو ببێتە مەیلداریییمان بۆ ساتەوەختی ئایندە."

فرۆیدیش لە لایەکی ترەوە، ئەفسانەی وەك یەکێك لە هۆیەکانی نائارامیی قوڵی مرۆڤ لە ژیندا بینیوە. هەموو مرۆڤێك خواوەندە ئەفسانەییەکانی داهێناوەو توانایی راەهای پێبەخشیون، بەوەش هەموو ئەو شتانەی مرۆڤە مردەکان دەستی پێیان ناگات، یان قەدەغەن، هاتنە بوون. هەرچۆنێك بێت، لەگەڵ سەرهەڵدانی هزری ئەقڵانییانەدا هاوڕێ لەگەڵ پەرەسەندنی بەگوری تەکنۆلۆژیادا، سەرەنجام مرۆڤ خۆی بینییەوە، دەتوانێت نزیکەی هەموو ئەو شتانە بکات، کە پێشتر ئەندێشەی کردبوو، ئەو خواوەندانە دەتوانن بیکەن. مرۆڤ، وەك فرۆید دەڵێت، "خۆی بوو بە خواوەند." لەگەڵ ئەوەشدا وێرای هەموو پێشکەوتنە تەکنۆلۆژییەکەی مرۆڤ، فرۆید سەرنجی داوە، کە مرۆڤ باشتر نەبووە "بە کاراکتەرە خواوەندییەکەی خۆی کامەران نەبوو". مرۆڤ بە خوڵقاندنی ئەفسانەی ئەوەی، کە سەرەنجام توانیویەتی یەکسان بێت بە خودا، گەیشتە پرەنسیپی بوون، کەچی هێشتاش هەر دەبینێت جیهانەکەی پرە لە پشێویی، بۆیە فرۆید گەیشتە ئەوەی کە سەرچاوەی موعاناتی مرۆڤ دەگەڕێتەوە بۆ تێگەیشتنی ئەقڵانییانەی ئەو توخمانەی ململانێکەو کە هزرو کردەکانی دیاریدەکەن. پێویستە چەشنی مرۆڤ وەها لەخۆی تێبگات، کە بریتیە لە گروپێك لە تاکەکان لە کێشەدان لەگەڵ "رەمەکی ژیانو رەمەکی وێرانکارییدا، کە کاریگەرییان لەسەر چەشنی مرۆڤ هەیە." بەمجۆرە فرۆید بە زەحمەت باوەڕیوایە، کە هەستکردنی ڕۆحانییانە بەوەی برایەتییەك لە نێوان مرۆڤەکاندا هەیە کە تێیدا "هەستە ئۆقیانوسییەکە"ی یەکبوون شیاوە، هەروەها هەستیشیکردوە، کە دەتوانرێت بە شێوەیەکی راشکاوانە هەستەکان شیبکرێنەوە، ئەویش لە ڕێگای وەسفکردنی نیشانە سایکۆلۆژییەکانیانەوە، هەروەها ئایدیای خۆشەویستی گەردونییانە شتێکی نامۆیە بە سروشتی تاکی مرۆڤ.

گەرچی فرۆید پێیوابووە، کە دەتوانرێت ڕێسا زێرینەکە بەشێوەیەکی کارامە دابڕێژرێت "دراوسێکەتت وەك خۆت خۆش بوێت" بەڵام نیچە بەپێچەوانەوە وتوێەتی کە "هەتا جیاکاریی لە نێوان خۆتو ئەودا رانەوەستێنێت، ئەوە

مەحاڵە خۆشەویستی بناسیت." فرۆید لەگەڵ ئەوەدا بووە کە مرۆڤ دەتوانێت بەهۆی "ئەفراندنی زانستییانە" لەپاڵ گوزارشتکردنی هونەرییانەدا، بگاتە کامەرانی ئەویش لە ڕێگای چێژوەرگرتن لە جوانییەوە. فرۆید وەها وەسفی ئەشکەنجەکانی مرۆڤ دەکات، کە دەرەنجامی هێزە باڵادەستەکانی سروشتو نابووتی جەستەی مرۆڤو نەتوانینی ڕێکخستنی پەیوەندییە مرییەکان بن، ئیتر دەتوانین دەرەنجامی ئەوە بکەین، کە ڕەنگە فرۆید وەها هەستیکردبێت، کە باشترین ڕێگا بۆ چارەسەرکردنی ئەو گرفتانە لە تۆپی بەرینکردنەوەی پیادەکارییە تەکنۆلۆژییەکان، پزیشکیو زانستە سایکۆ– کۆمەڵایەتییەکانەوە بێت. گەرچی فرۆید وا هەستیکردوە، کە دایۆنیسیۆس بەشێکی گرنگی دەرونی مرۆڤە، بەڵام ئەپۆلۆ دەرفەتێکی گونجاوتر بۆ سەرفرازیی دەخاتە روو، بەوەی مرۆڤ فێردەکات چۆن لایەنە تارکەکەی خۆی بگوزەڕێنێت.

گەرچی نیچەو فرۆید کۆك نین لەسەر ڕێژە پێویستەکانی بەشداریکردنی توخمە ئەپۆلۆپیو دایۆنیسیۆسییەکان بۆ ڕێککردنەوەی ڕەوشی مرۆڤ، بەڵام درك بەوە دەکەن، کە هەردوکیان پێکەوە پێویستنو هەن، هەردوکیان وەکو تاویستەکانی چینی دێرین، ڕۆشناییان خستوەتە سەر سروشتی بازنەییانەو مەیلی سروشتییانە بەرەو هێزە لێکدژەکان بۆ هاوسەنگکردنەوەی خۆیان، بۆیە نابێت بە زاراوەکانی ڕەشبینی سادە یان سپی سادە سەیری ژیان بکرێت، بەڵکو پلەناکۆتاکانی ڕەنگی خۆڵەمێشییە. شانگ تزوی فەیلەسوفی چین (300 پ.ن) بەم شێوەیە گوزارشتی لێکردوە "ئەوانەی دەڵێن خۆیان، ڕاستن بێ، ئەوەی پەیوەندییان بە هەڵەوە هەبێت...ئەوانە درك بە مەزنترین پرەنسیپی گەردون ناکەن، هەروەها درك بە سروشتی ئەفراندنیش ناکەن"، بۆیە هەریەکە لە نیچەو فرۆید پیشانیانداوە، کە دایۆنیسیۆسو ئەپۆلۆ ڕۆڵێکی گرنگیان هەیە لە درامای سروشتی مرۆڤدا. وەك چۆن جیاوازییەکی ڕوون هەیە لەنێوان هـەردوو ڕووی پارەیەکدا، بەهەمانشێوە پەیوەندییەکی ڕوونیش هەیە، کەوایان لێدەکات لێکجیانەکرێنەوە، بۆیە بەدڵنیایی پێویستە دەستکەوتە ئەقڵانییەکانی مرۆڤ، هاوشانی نوشوستییە نائەقڵانییەکانی بن..هەریەکەیان بەردەوامی دەدات بەوەی تریان، لە ململانێی بێکۆتایی نێوان دایۆنیسیۆسو ئەپۆلۆدا.

سەرچاوە:

http://www.philosophos.com/philosophy_article_٣٩.html

ئەدەب و شیکاریی دەرونی

حەسەن ئەلمودن
لەعەرەبییەوە: ئومێد عوسمان

پەیوەندی نێوان شیکاریی دەرونی و ئەدەب، مەسەلەیەکی ئیشکالییەو، هێشتا جێگەی بایەخی زۆرە(1)، هەربۆیە پێشنیاز بۆ خوێنەری بەڕێز دەکەم کەلەسەر سێ لێکۆڵینەوەی هاوچەرخ و هاوبەش هەڵوەستە بکەن، کەتێروانین بۆ هەریەک لە فرۆید، شیکاریی دەرونی، ئەدەب، دەگۆڕێت و سەرلەنوێ پەیوەندییەکانی نێوان ئەو لایەنانە دروستدەکاتەوەو بەمەش ڕێگە بە والابوونی ئاسۆیەکی نوێ لەبەردەم تێگەیشتنی دەرونی و ئەدەبیمان و ئەو پەیوەندییەی کەلەنێوانیاندا هەیە دەدات.

لێکۆڵینەوەی یەکەمیان لەلایەن ڕەخنەگری فەرەنسی–جان بیلمان–نویل–ە، لەژێر ناونیشانی: شیکاریی دەرونی و ئەدەب، چاپی یەکەمی بە زمانی فەرەنسی و لەساڵی 1978 دەرچووە.

کەئێمەش بۆ زمانی عەرەبیمان وەرگێڕاوەو لەلایەن ئەنجومەنی بااڵی ڕۆشنبیری لەمیسر، ساڵی 1997 بڵاوکراوەتەوە، گرنگی ئەم کتێبە لەوەدایە کە سەرلەنوێ فرۆید دەخوێنێتەوەو دیسان پەیوەندی نێوان شیکاریی دەرونی و ئەدەب بەشێوەیەک، کە مێژوو و ڕەخنە کۆدەکاتەوە، سەر لەنوێ دەپشکنێت، بەواتای ئەوەی مێژووی ئەم پەیوەندییە لە سیگمۆند فرۆیدەوە بۆ جۆن لۆک ئامادە دەکاتەوەو هەر بەتەنیاش بەرانانی مێژوویی ئیکتیفاناکات، ئەوەندەی خوێندنەوەیەکی مێژوویی هەڵسەنگێنراو بەئەنجام دەگەیەنێت، دواجار دەگاتە پێشکەشکردنی میتۆدێکی نوێ لە ڕەخنەی دەرونیداو بە "شیکاریی تێکستی" ناوی دەبات، کەبەوەش لەبری گرنگیدان بە نوسەری کارێکی ئەخرێنراو، دەچێتە سەر چڕبوونەوە لەخودی کارە ئەدەبیەکەدا.

ئەوەی لەم کتێبەدا بە پلەی یەکەم بەلامانەوە گرنگە، وەاڵمدانەوەیەتی بۆ ئەو پرسیارە سەرەکییەی کە زۆرێك لە لێکۆڵیارو توێژەوەکانی سەرقاڵکردوە، ئایا پەیوەندی لەنێوان شیکاریی دەرونی و ئەدەبدا هەیە؟

لێکۆڵینەوەی دووەمیش گوتارێکی بوێرانەو چڕوپڕە کەساڵی 1998، لەژێرناونیشانی" فرۆید شاعیری نەست" کەخاوەنەکەی –لیدیا فلیم–ە

بلاوکراوەتەوە لەم گوتارەدا ناوبراو ئەوە روونەدەکاتەوە، کە فرۆید هەر بەتەنیا پزیشک یان زانایەک نەبووە، بەڵکو ئەدیب یان نوسەریش بووە بەواتای هاوچەرخ دیارە ئەم لێکۆڵینەوەیە یەکێکە لەو کۆمەڵە لێکۆڵینەوە هاوچەرخانەی کە لەهەوڵی راستکردنەوەی ڕوانینە لەدامەزرێنەری شیکاری دەروونی، بۆ نموونە ئێمە لێرەدا ئاماژە بە(ژاک درێدا) دەدەین، کەهەموو بایەخی خۆی داوە بە فرۆید لەپەیوەندی دیمەنی نوسیندا، واتە هەموو ئەوەی لەنووسینەکانی فرۆیدا پەیوەندی بەنووسینەوە هەیە و پێشتر فەرامۆشکراوە.

بەهەرحاڵ ئێمە ئەم گوتارەمان هەڵبژاردوە بۆ ئەوەی وەڵامی ئەو پرسیارە بداتەوە کە رەنگە ئەقڵەکان بەشیاوی نەزانن، چونکە گیرۆدەی ئەو وێنایەن کە پێشتر خوێندنەوەکانی لەمەڕ فرۆید بونیادیان ناوە، ئایا دەکرێت فرۆید بەشاعیر دابنرێت؟

دوا لێکۆڵینەوەش ساڵی 2004 لەژێر ناونیشانی پرسیارێکی بوێرو کودەتاییانەدا بلاوکرایەوە، ئەو پرسیارە کراوە کە ئایا دەکرێت ئەدەب بەسەر شیکاریی دەرونیدا جێبەجێ بکرێت؟ کە لەلایەن نوسەری فەرەنسی (بییر بیار)ەوە نووسراوە، جا ئەگەر مەئلوف بووبێت کە لێکۆڵیاران تاوتوێی مەسەلەی جێبەجێکردنی شیکارێی دەرونیان لەسەر ئەدەب کردبێت، ئەوا نوسەری ئەم کتێبە زۆر بە بوێرانە پێشنیازی هەڵگەڕاندنەوەی ڕۆڵەکان و سەرلەنوێ بونیادنانەوەی پەیوەندیەکان دەکات و گاڵتەی بەو بیرکردنەوانەش دێت، کەبەچەقبەستوی دەمێننەوە، بەر لەوەش بچینە سەر باسکردنی هەر پرسیارێك بەجیا لێکۆڵینەوەی هەر یەکێکیان کە پەیوەندی نێوان شیکاریی دەروونی و ئەدەب ڕۆشندەکاتەوەو سەرلەنوێ بیر لەئیشکالیەتی ئەدەبی و دەروونی دەکاتەوە، ئاماژە بەوەدەکەین کە کەسانێك دەڵێن ئەدیبان و دۆستانی ئەدەب ئەو توانایەیان نییە کە زەمینە سازبێت لەبەکارهێنانی شیکاری دەروونیدا، جا ئەگەر ئەو کەسە لەدۆستانی ئەدەب بێت، ئەوا تێبینی یەکەی بەم پرسیارە وەڵامدەدەینەوە، ئەگەر ئەوەی دەقێکی ئەدەبی لەروانگەی ڕەفتاری یان ئاماژەسازی یان دەستاودەستی بخوێنێتەوە، ئاخۆ ڕاستی ئەوە دەزانێت، کە مەرجە فەلسەفی و ئەبیستمۆلۆژییەکانی کۆنترۆلکردنی ئەو چەمکانە کامەیە کە بەکاریدەهێنێ دیسان ئەگەر کەسەکە بەشیکاری دەرونی بوو، ئەوا ئێمە لەوەڵامدا دەڵێن ((خۆ شیکارییە دەروونییەکانیش کەقسە لەسەر ئەدەب دەکەن، شارەزای بوارەکەنین، واتە لەدۆستانی ئەدەب نین، جگە لەمەش مەسەلەکە پەیوەستە بە مەشروعیەتی فراوانکردنی شیکاریی دەرونی، بۆ ئەوەی کایە مەعریفیەکانی تریش بگرێتەوە)).

کەئەمەش بۆ خۆی مەسەلەیەکی ناکۆکیانەی دێرینە، چونکە جارێك پێیوایە شیکاریی دەرونـی لەمومارەسەی چـارەسـەری نێورۆیسەکاندا (العصابین)جارێکی تریش گوتاری شیکاری دەرونی دەکرێ لەدەرەوەی بواری پزیشکیدا بەکاربهێنرێت، کە ئامانجیشی چارەسەر نییە، بەڵکو تێگەیشتن و ڕاڤەکردنە هەڵبەتە هەر لەسەرەتای سەدەی ڕابـردووەوە لەلایەن خودی فرۆیدو قوتابیەکانیەوە پرەنسیپی فراوانکردن و مشتومرکردنی پەسەند کراو کۆمەڵەی دەروناسانی نێودەوڵەتیش کە ساڵی (1908) دامەزرا، جەخت لەوە دەکاتەوە کە ئامانجی قوڵکردنەوەی شیکاریی دەرونی و بەرەوپێدانیەتی، جا ئەوە لەجێبەجێکردنە پزیشکیەکانیدا بێت، یاخود لەبەکارهێنانی لە زانستە مرۆییەکانی تردا.

1- ئایا پەیوەندی لەنێوان شیکاریی دەرونی و ئەدەبدا هەیە؟

دەکرێت کتێبەکەی جان بیلمان-نویل-شیکاریی دەرونی و ئەدەب(2) لەم ڕەگەزە سەرەکیانەدا کورت بکەینەوە کە گرنگترینیان ئەمانەن:

-لەپێشەکی کتێبەکەیدا، نوسەر گرنگترین جیاوازییەکانی هەردوولای دوالیزمەکە ئاشکرا دەکـات، شیکاری دەرونـی ئـەدەب، ئەوە دەردەخـات کە گرنگی شیکاری دەرونـی لـەوەدایـە کەهەندێ بنەمای باوەڕپێکراو لێکدەترازێنێ، ئەمەش بە گریمانەی" من گەورەی ماڵەکەی نییە" واتەی ئەوەش لەوەدایە شتگەلێك لەناوەوەی مندا بیر دەکاتەوەو کردارەکانی لەگەڵ بیرکردنەوەکانی ئاراستە دەکات، بێئەوەی لەوودانی هەندێ دیاردە ئاگادارببێت، هەرچی ئەدەبیشە ئەوا لەڕێگەیەوە مەرگی مرۆڤایەتیمان کەبیردەکاتەوەو قسە دەکات ڕادەگەیەنێ، کەتیایدا مرۆڤ دەتوانێن پرسیار لەخۆی و قەدەری گەردوونی و مێژوویی و سەرقاڵبوونی زهنی و کۆمەڵایەتی بکات، بێگومان زمانێکی تردەو بەتەنیاش ئەوەناڵێت کە ڕەنگە بیڵێت، هەروەها دەرونیشم پارچەیەکی یەککگرتوونییە و ئەدەبەکەشم پەیامێك نییە، تەنیا یەك واتای ڕوون لەخۆبگرێت، چونکە کاتێك پەیڤەکان بەشێواوێکی تر کۆدەبنەوە، ئەوا دەسەلاتی ئاماژەددان بەچاوەڕوان نەکراوو نادیار فەراهەمدەکات بەم پێیەش ئەوا قەسیدە زیاتر لەو پێناسەیەیە کە شیاعیر پێناسەی دەکات.

جان بیلمان نویل دەڵێت ئەدەب، دیدێك لەبارەی واقیعی مرۆڤ و ناوەندەکی و چۆنیەتی ناسینی مرۆڤ بۆ ئەم ناوەندەو ئەو پەیوەندیانەی کەلەگەڵیدا دەیبەستێ، پێشکەش دەکات.

هاوکات شیکاریی دەرونی بەهەمانشێوە خۆی پێشکەش دەکات، لەگەڵ ئەدەبدا بەهەمانشێوە کاردەکەن و مرۆڤ لەژیانی ڕۆژانەیدا و لەنێو قەدەری

مێژووییدا دەخوێنەوەو لەهەوڵی ئەوەشدا بەقسەکردن لەبارەی مرۆڤەوە کەقسەدەکات بگاتە راستیەکان.

–لەفەسڵی یەکەمدا بەم ناونیشانەدا لە: خوێندنەوە لەگەڵ فرۆیددا بیانویەکی زۆر پێشکەش دەکات و هۆگری دامەزرێنەری شیکاریی دەروونی بەگشت جۆرەکانی ئەدەبدا ئاشکرا دەکات و دەگاتە ئەوەی کە فرۆید خوێنەرێکی گەورەو شارەزای ئەدەب بووە، هەروەها بە خوێندنەوە ئەدەبیەکانی وایکردووە پێبنێتە قوتابخانەی بیلمەتانی ئەدەبەوە، ئەوانەی کە لەپێشەوەبوون، بێئەوەی ئەوان ئاگادارین، پاشان نوسەر دەڵێت گرنگترین کەشفکردن لەبیردۆزەی نەستدا فرۆید بەدەریخستوە، کەپێیوایە جیاکاری نێوان چالاکیە جۆربەجۆرەکانی مرۆڤ جیاکاریەکی دەستکردن، هەروەها خەون و گەمەو داستان و ئەفسانەو نەستن(نەستیش بەوپێیەی سیستمێکی نارێکخراوی تاکە)، کەوابوو رەوایە هەمان راڤەکار کاری لەسەر بکات.

لەم روانگەیەوە دەقی ئەدەبی بێ مەبەست و بێ ئاگاداری خۆی نوسینێکی رەمزدارەو دەکرێت کۆدەکانی بکرێتەوە، ئەمیش یەکەم لەبەر یارمەتیدانی شیکاری دەرونی لە کۆنترۆڵکردنی میتۆدەکانی و دڵنیابوون لەبنەما باوەڕپێبووە تیۆریەکانی، بەپێداچوونەوەی مەعریفەیە مرۆڤ لەبارەی خۆیەوە هەیەتی.

دووەم لەپێناو ئەوەی یارمەتی شیکاریی دەرونی بدات، لەخوێندنەوەی دیاریکردنی رەهەندێکی نوێی کەرتی ئیستاتیکی و گوێگرتن لەو ئاخاوتنەی تر، چونکە ئەدەب هەر بەتەنیا باسی ئەوانی ترمان بۆ ناکات، بەڵکۆ باسی ئەوی تر دەکات.

–دیسان نوسەر لەبەشی دووەمی کتێبەکەیدا بەناونیشانی: خوێندنەوەی نەست، ئەوە دەردەخات، کە فرۆید پێش وەخت درکی بەوەکردووە کە خەون رێگەی شاهانەیە بەرەو نەست، هەربۆیە کتێبە سەرەکیەکەی کەبەتەنیا نووسی بریتیبوو لە راڤەکردنی خەونەکان، بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنجە، جان بیلمان– نویل–دەڵێت: یەکەم، ئەو خەونەی کەشیکاری دەروونی چارەسەری دەکات بریتیە لەقسەی گوتراو، کەخەوبین کاتێ بەئاگادێتەوە بەرهەمیدەهێنێت، واتە بەگوێرەی زارناسان، گوتراوێکی گێردراوەییە، خەون واخۆی پێشکەش دەکات کە دەقێکەو بەنمایشکردن و هەڵچوونەکان دەهونرێتەوە، بەڵام پەیامی کەسێك نییە بۆ کەسێکی تر، چونکە خەون قسەناکات و بیریش ناکاتەوە دیسان فرۆیدیش جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کەکارەو ئەو ئارەزووەیش کەتیایدا قسە دەکات لەپێناو ئەوەی هیچ نەڵێت لێرەوە پێویستە تیایدا هێزو

فۆرم ببینین و گرنگییێدانی شیکاریش بەئاراستەی ئەو کارەی خەون بێت کە دەکەوێتە نێوان ئارەزو و قسەی گوتراوەوە دەقی ئەدەبیش وەکو ئەوەی لەمڕۆدا تێدەگەیت لەم کارە پێکهاتووە، کەدەقێکی ڕەسەنەو گوتارێکی بێ ناونیشان و بێ مەبەستی پێش وەخت و بێ ئاستی دیاریکراو پێشکەش دەکات بۆ خوێندنەوە.

نووسەر دەگاتە زەروورەتی وەبەرهێنانی نووسینەکانی فرۆید لەبارەی خەونەوە لەخوێندنەوەی دەقی ئەدەبیدا ئەویش لەبەربوونی هاوشێوەیی بەهێز لەنێوان هەردووکدا، هەروەها ئەوەی بەلای نوسەرەوە گرنگە، سوود وەرگرتنە لە نوسینەکانی تری بەتایبەتیش کتێبی سایکۆباتۆلۆژیای ژیانی ڕۆژانەو کتێبی نوکتەو پەیوەندی بەنەستەوە، چونکە فرۆید تیایدا تەرکیز دەخاتە سەر شوێنەواری نەست لەسەر گوتار، هەروەها تیایدا خۆی تەرخانکردووە بۆ شیکاریی دیاردەکان کەبەلای زمان و فێڵ و گەمەکانیەوە گرنگە.

دیسان نوسەر لەفەسڵی سیەمدا و لەژێر ناونیشانی: مـرۆڤ دەبێت لەلایەن خۆیەوە خۆی بخوێنێتەوەو دەڵێت" کاتێك مرۆڤ کارێکی ئەدەبی دەخوێنیتەوە، ئەوا خۆی تیادا دەخوێنێتەوە، پاشان لەمیانەی خوێندنەوەی ئەوەی کە فرۆید لەکتێبی" میتای سایکۆلۆژیادا تۆماریکردوە کارلێکی نەستی نوسەر لەگەڵ نەستی ئەوی تردا ڕووەدات جان بیلمان–نویل–گوتارێکی گرنگی فرۆیدی بەناونیشانی "شاعیرو خەیاڵ" ئامادەکرووەتەوە، کەتیایدا فرۆید وەڵامی پرسیارێکی سەرەکی دەداتەوە بۆچی نوسەر سەردەکەوێت و خەوبین شکستدەهێنێ کاتێ باس لە خەونەکانی دەکات؟ فرۆید لەوەڵامدا دەڵێت" چونکە نوسەر لەڕێگەی سەنتەرگیرکردن لەسەر خـود ئەوە دەلاوێنێتەوە کەلەخەوندا هەیە، هەروەها بەسودوەرگرتن لەتامی نایابی شکڵی و فەراهەمکردنی چێژ بۆ دەڕوونمان، ئەوا لەگەڵیدا دەربازبوون لەهەندێ نائۆقرەیی دەدۆزێتەوە.

پاشان لەفەسڵی چـوارەم و بەناونیشانی خوێندنەوەی مـرۆڤ، نوسەر نوسیویەتی کەفرۆید لەبواری شیکاریی دەروونی ئەدەبدا، ڕێگەی دیکەی گرتوەتە بەرەو گشت تەرزەکانی لێکنزیکبوونەوە لەخوێندنەوەی مرۆڤەوە بۆ خوێندنەوەی کاری ئەدەبی یان هونەری و هەروەها خوێندنەوەی نووسەر یان هەر هونەرمەندێك فرۆید لەخوێندنەوەی بۆ مرۆڤ بایەخ بە شیکردنەوەی ئەو بنەما سەرەکیانە دەدات، کە کۆدی نوسەرو دەقەکان دەکاتەوەو نوسەرانیش ئەو کۆدانە هەرجارەو بەشێوەیەکی نوێ بەکاریدەهێنن و دەیخەنەگەڕ.

هەڵبەتە ئەو کۆدانە لەسەر دەم و زمان و تاك و بنەچە ڕانەوەستاون،

چونکه سەر بەسەرمایەی رەمزی مرۆڤایەتین.

واتـە نەرێتی رۆچـووی نێوشەوی رۆژگـارەکـانـن، لەشێوەی نەستدا داستانەکان خورافاتەکان، گوتراوە نموونەییەکان، رەگەزو فۆرم و تەرزو ئەنگێزە ئەدەبییەکان.

–لەفەسڵی پێنجەمیشدا نوسەر بەناونیشانی خوێندنەوەی نوسەری مرۆڤ رووبکردنەوەیەکی داوەو دەڵێت" ئەو پەنجا ساڵەی بەدوای شیکارە گەورەکانی فرۆیدا دێت، تەنیا شیکارە دەرونیەکان تەرکیزیان کردوەتە سەر لێکۆڵینەوەی ئەدەبی و هەموو بایەخیانداوە بەنوسەرو شاعیرەکان، هەروەها نوسەر ئاماژەی بە بەرچاوترین شیکارکردووە، (رونیە لافورج، ماری بونابارت، دولای، لاپلانش، مۆری ،فرناندیزە،.....)

لەفەسڵی شەشەم و کۆتایدا بەناونیشانی خوێندنەوەی دەق، نوسەر دەگاتە ئەوەی کەخوێندنەوەی دەق، بەواتای خوێندنەوەیەک کەدووربێت لە نووسەرەکەی، کەئەمەش پێشتر لەلای فرۆیدو لەکتێبی ورێنەو خەونەکان لەگرادیفایەنسندا بوونی هەیە، هەروەها دەکرێت خوێندنەوەی جاك لاکان بۆ دەقی ئەدگار ئالان پو، نامە دزراوەکە ئامادەبکەینەوە، لەم چوارچێوەیەشدا ئاماژە بەکارنامە زانکۆییەکەمان دەدەین کەساڵی 2002 لەکتێبێکدا لەژێر ناونیشانی"بێهۆشی دەق لەرۆمانەکانی"الطیب صالح)(3)بڵاوکراوەتەوە، کەتیایدا هەوڵماندواوە رۆمانەکانی (الطیب صالح) لەروانگەی دەرونیەوەو دور لە نوسەرەکەی بخوێنینەوە.

بەگشتی پەیوەندیەکی دۆستانە لەنێوان شیکاریی دەرونی و ئەدەبدا هەیە، هەروەکو ئەوەی جان بیلمان–نویل–دیاریکردوەو دەڵێت" ئەو پەیوەندییەکە فرۆید بۆ خۆی ویستی و لە خوێندنەوە ئەدەبییەکان خۆی پێشتر دەکرد، هەروەها لێکۆڵینەوەکانی تریش دەریدەخەن کەفرۆید سودی لەخوێندنەوە ئەدەبییەکان وەرگرتـوە، لەهەمانکاتدا خەونی بە ئەدبەوە بینیوە. کە هەرئەمەشە کلودمیار، مەبەستیەتی کاتێك وتویەتی لەناوشیکاریی دەرونیدا هونەر هەیە، کەئەوەش یەکێك لەرەهەندو وێناکردنەکانیەتی.

هەروەها جان بیلمان –نویل–دەڵێت" شیکاریی دەرونی هەر بەتەنیا زانست نییە، بەڵکو لەزانست چـاکـترە، لـەبـەرئـەوەی هـونـەری لەبەر یەکهەڵوەشاندنەوەی هەقیقەتێکە لەنێوگشت کەرتە لوغزدارەکانی ئەزمونی مرۆڤایەتی، وەکو ئەوەی مرۆڤ کەدەیگوزەرێنێ، واتە وەکو ئەوەی بۆ خۆی و ئەوانیتری باس دەکات.

2- ئایا دەکرێت فرۆید بەشاعیر دابنێین؟

گوتارێك بەناونیشانی: فرۆید نەست (4)دەخەمە بەردەمی خوێنەری بەڕێز، بۆ ئەوەی تێڕوانیمان بۆ فرۆید بگۆڕێت، هەروەها دەکرێت ناوەڕۆکی ئەم گوتارە وروژێنەڕە لەم رەگەزانەدا کورت بکرێتەوە.

-دەستپێکی گوتارەکە بەم وریاکردنەوەیە دەکاتەوە، مەترسی جیاکردنەوەی نێوان ئەو مەعریفەیەی کەفرۆید دایدەمەزرێنێ لەبارەی نەستەوە، هەروەها ئەو شێوازەش کە ئەم مەعریفەیەی پێدەنووسێ.

لەنوسینەکانیدا جیاکاری لەنێوان ئەکادیمی و ئەدەبیدا نییە، بەڵکو هاوسەرگیریەك لەنێوانیاندا هەیە، دیسان فرۆید(دامەزرێنەری شیکاریی دەرونی)فێرمان دەکات، کەچۆن دەکرێت ئێستاتیکا ببێتە میتۆد، لەبەر ئەوەی جوت بوون لەنێوان زانست و هونەر، تێورو ئۆتۆبیۆگرافیا بەشێوەیەکی ئەفرێنەرانە دروستدەکات و ئەمیشیان تێکەڵ بە هەڵچوون و بەئەقلیکردن و بەدیهێنان و خەیاڵکردن دەکات هەڵبەتە ئەو رێگایەی شیکاری دەرونی (المحل النفسانی) بەرەو نەست دەبات؟ یەکەی پەیف و ئەو پەیوەندیە پێکەوەییانەدا تێپەردەبێت کەگێرانەوە دەهۆنێتەوە، هەروەها بەشێوەیەکی سەیر لەکایەیەکەوە بۆ کایەیەکی تر دەگوازرێتەوە، لەبیناوەوە بۆ ئەبستراکت، لە رۆژانەوە بۆ تێوری، لەزانستیشەوە بۆ شیعر لە نامەیەکیدا بۆ sandor ferenczi، فرۆید کارە ئەفرێنراوەکانی خۆی بە زنجیرەیەکی یەك لەدواییەکی گەمەی بوێرانە وەسفدەکات، کەلە خەیاڵگیری و رەخنەی توند بەناوی واقیعەوە دەرچوون، لەراستیدا فرۆید هەریەك لەمندااڵن و نوسەران و گشت ئەفرێنەران لەم توانستە ئەفرێنەرانەیەدا بەشداری پێدەکات لەپێشوازیکردنی ئەوەی بە ئەگەری دور دادەنرێت، هەروەها فەرامۆش نەکردنی ئەوەی کەپێدەچێت ناهارمۆنیاو شازیان دال و شەرمندەبێت.

لەکۆتایی ژیانیدا، فرۆید بەراوردکاری دەکات لەنێوان شیکاریی دەروونی و زانستە وردەکانداو دەڵێت" هەمیشە من چاو ئەبرمە زانایانی فیزیاو ماتماتیك کەدەتوانن پشت بەو بنەما تۆندو وشکانە ببەستن، لەکاتێکدا من پشت بە هیچ نابەستم رۆداوە دەروونیەکان پێدەچێت پێوانەکردنی مەحاڵ بێت، لەوانەشە هەمیشە هەروا بمێنێتەوە، هەر لەیەکەم کتێبیەوە(لێکۆڵینەوە لەمەر هیستیریا (1895)، فرۆید دان بەوەدا دەنێت، کەچیرۆکی نەخۆشەکان نەك نەخۆشیەکان وەکو رۆمان دەخوێنرێتەوە، هەروەها دەڵێت چارەسەرو شۆکە کارەباییەکان هیچ بەهایەکی لە لێکۆڵینەوەی هیستریادا نییە، لەکاتێکدا شاعیران بەشێوازی پێشکەشکردنی گۆڕانکارییە دەرونیەکان، رێگە بە بەدەستهێنانی زیرەکی

دەدەن کەیارمەتیدەرە بۆ تێگەیشتن لەم دیاردەیە.

–میشێل دۆسیرتێو لە کتێبەکەیدا (5)باس لەوە دەکات، کە فرۆید ئەفسون و جوانی بۆ مەعریفە گەراندوەتەوە، دەبینین کەشیکاریی دەرونی لەرەوانبێژیدا وێناو ئەدگارەکان دەردەهێنێ (خواستن، ئیدیۆم، گۆران، چرکردنەوە...)، هەروەها دەبینین کەهەمیشە فرۆید دان بەکاردانەوەی هەڵچونەکانیدا دەنێت لەبەرامبەر کەسێک یاخود بەڵگەنامەی بابەتی شیکردنەوەکە بەپێچەوانەی زانستە وردەکان، شیکاریی دەرونی بەکارێکی پێویستی دادەنێت، کە گوتار دان بەخودگەرایی خۆیدا بنێت. دیسان لەکتێبی راڤەی خەونەکان (1900)، فرۆید دەڵێت لەپێناو گەیاندنی خەونەکانی بەخۆێنەر، ئەوا پێویستە لەسەری کە زۆرێک لەبارەی ژیانیەوە لەبەرچاوی خۆی پیشان بدات، رەنگە ئەم کارەش بەلای زاناوە نەک شاعیر کارێکی نەشیاوبێت.

–لەنامەکەیدا بۆ –arthur schnitzler–فرۆید ئیعتراف بەوە دەکات، کە خۆی لێبەدور دەگرێت و نایەوێت قسەی لەگەڵ بکات، چونکە ناخوازێ بەهاوشێوەو لێکچوەکەی بگات، لەبەر ئەوەی لەبەرهەمەکانی ئەم ئەخرێنەرەداو لەپشت دیمەنی شیعری ئەوەوە، گریمانەو ئەو دەرئەنجامانە هەیە کە تایبەتمەندن بەشیکاری دەروونی.

لەبەرامبەریشدا زۆرێک لە نوسەران و ئەفرێنەران، لەدوا ساڵەکانی ژیانیدا سەرسامبوونی خۆیان بەکارە تیوریەکانی فرۆید نیشانداوە، بەوپێیەی وەکو کارەکانی ئەوان سەر بە ئەدەبە (تۆماس مان، ئەلبیرکوهن، فێرجینیا وۆلف، رۆمان رۆلان...)هەڵبەتە ئەوەش واتای خۆی هەیە کە(ئەلبیر ئانیشتاین) لەبواریکی ترەوە دێت و لەنامەیەکیدا کە بۆ (4ی مایسی 1939) دەگەڕێتەوە، سەرسام بوونی خۆی بەرامبەر بەنوسینەکانی فرۆید لە گۆشەنیگایەکی ئەدەبیەوە نیشاندەدات و باس لەوەدەکات کە کەسێکی هاوچەرخی تری وەکو فرۆید ناناسێت، کەبەهەمان لێهاتووی و بەزمانی ئەڵمانی بابەتەکەی پێشکەش کردبێت.

–فرۆید پرۆژەیەکی لەنوسیندا پێشکەشکردوە، واتە کاری نوسەر، کەلەفەزای دۆستانەی پەیقەکان و ئەفسون و دەنگ وێنەکانیدا دەژی یەکەم، فرۆید کارێکی تەواو پێشکەش ناکات، بەڵکو بەلێکۆڵینەوەکانی ناویان دەبات، هەوڵدان تێبینیەکان، پشکێک یان دەروازەیەک، هەروەکو ئەوەی وەرشەیەک بکاتەوەو بە بەردەوامی بە کراوەیی بمێنێتەوە.

دووەم، هەوڵدەدات شتێکی نەبینراو–نەست، بنوسێت، هەروەها دەشزانێت کەدابەزاندانی ئەوە لەزماندا، گرفتێکی گەورەیە، هەربۆیە بایەخی بە ئەدەب

داوه، چونکه شاکاره ئەدەبیەکان لەنوسینی ئەم نەبینراوەدا –اللامرئي– سەرکەوتوبوون. سێیەم، فرۆید هەوڵدەدات کەتێبینگات چۆن نەست لەکۆمەڵێك دیاردەو گوتاردا دەنوسرێت، لەپێش هەمووشیانەوە خەون، هەربۆیە باس لەدەقی رووکەش و دەقی ناوکەش–النص الظاهرو النص الباطن–دەکات و دیسان گرنگی بە میکانیزمەکانی چڕکردنەوەو گۆڕین و بەرووکەشکردن کە کۆنترۆڵی خەون دەکەن، دەدات بەوەش فرۆید لەمەسەلەیەکی سەرەکیدا رۆچوەو هەرئەوەشە لەلای (جاك دریدا) بەکەسێکی پێش سەردەمەکەی دادەنرێت: ئەوە مەسەلەیەکی خواستنگەرایی نوسنیە، فرۆید لەدەقەکانیدا پرسیار لەستراکچەری دیمەنی دەقی خەون دەکات و دیدی خۆی لەسەر جەستەی گوزارشتی چڕ دەکاتەوە، ئەمەش نەك وەك ئەوەی رووکەش هەڵگری ناوکەشی جێگیرە، بەڵکو بەوپێیەی جەستەیەکی خواستنگەرایی فرە واتایەو مەحاڵیشە لەمەدلولێکی تاك و تەنیادا زیندانی بکرێت.

بەگشتی پێدەچێت فرۆید لەکۆتاییەکانی سەدەی رابردودا کەوتبێتە بەر خوێندنەوەگەلێکی نوێ (جاك لاکان، جاك دریدا، جان بیلمان–نویل–....) ئەمەش رێگەدەدات کە بگوترێت، دەقەکانی کراوەو ئاوەڵایەو خوێندنەوەی جۆربەجۆر لەخۆدەگرێت، کەئەمەش زیاتر لەدەقە شیعری و ئەدەبیەکانەوە نزیکترە هەروەکو خاتوو لیدیا فلیمش دەڵێت" نوسینی فرۆید خواستنگەراییەو بەشێوەیەکی ناکۆتایی لەدوای نەستەوە، لەپێناو سەرلەنوێ نوسینەوەی بەرووکەشکردن و گۆڕانەکانی کەپێدەچێت بێکۆتایی بێت دەروات، هەڵبەتە بەدوای ئەوەدا دەروات بێئەوەی بتوانێت بەشێوەیەکی تەواو کۆتایی بگاتە مەبەستی خۆی لەنێوان هونەرو زانستدا فرۆید رێگەیەکی تر دەکێشێ کە زانست و خەیاڵکردنەوە کۆدەکاتەوە، کە فرۆید بە خەیاڵکردنەوەی تێوری ناوی دەبات.

بۆ رووکردنەوەی زیاتر ئایا گرنگترین شیکاری دەرونی لەپاش فرۆید باس بکەین، جاك لاکان؟ ئاخۆ دەکرێت ئەم شیکارە دەروونیە بەگرنگترین کەس دابنێین کەوانەی فرۆیدی پەسەندکردوە، ئەوەش لەبەر ئەوەنا کەپردێکی لەنێوان شیکاریی دەرونی و زاراناسان و بیردۆزە شیعریە هاوچەرخەکان دامەزراندووە، هەروەها لەبەرئەوەش نا کە بە ئیمتیاز بە تۆرێکی نەستی کراوە بەرووی گشت واتاکاندا دادەنرێت، دیسان لەبەرئەوەش نییە کە گرنگترین شت لەدەقی نەستدا بریتی بێت لەهێزی دال و ئامادەیی مەدلولەکەی، هەروەها لەبەرئەوەش ناکە کتێبەکەی بەخوێندنەوەی کاری ئەدەبی کرایەوە، چیرۆکی"نامە دزراوەکە"ی ئەدگار ئالان پو، بەڵکو لەبەرئەوەیە ئەم کتێبە

سەرەکیە لەشیکاری دەرونیدا ناونیشانێکی پڕواتای هەڵگرتوە، نوسینەکان Ecrits.

3- ئایا دەکرێت لەجێبەجێکردنی شیکاری دەروونی بەسەر ئەدەبدا بۆ جێبەجێکردنی ئەدەب بەسەر شیکاریی دەروونی بگوازینەوە؟

1- کتێبەکەی بیربیار: ئایا دەکرێت ئەدەب بەسەر شیکاریی دەرونیدا جێبەجێ بکرێت؟ (6)بۆ خوێنەری بەڕێز پێشنیاز دەکەم.

ئەوەی جێگەی سەرنجیشە ناونیشانەکەی زۆرهێرش بەرانەیە، لەبەرئەوەی زۆرجار خەڵکی پرسیاری ئەوە دەکەن، کەئاخۆ دەکرێت شیکاریی دەرونی بەسەر ئەدەبدا نەك بەپێچەوانەوە جێبەجێ بکرێت، لەراستیدا ئەوەی وایکردووە ئەم کتێبە بەهێزبێت، ئەوەیەکە خاوەنەکەی لەماوەی پانزە ساڵی دوایدا هەشت کتێبی دەرکردوەو لەهەر کتێبێکیشدا بەشتێکی وروژێنەرو چاوەڕواننەکراو دێت، کەدەقەکانی بەخەسڵەتی سەرنجراکێشەرانە و زەرورەتی بیرکردنەوەی زیندوی نوێبوەوە دەناسرێتەوە لەگرنگترین ئەم خەسڵەتانەش.

-بیر بیار، دووسیفەتی جەوهەری تیادا کۆبوەتەوە: شیکاری دەرونی psychanalysteوماموستای ئەدەبی فەرەنسی لەزانکۆی هەشتەمی پاریس.

-بیربیار، هەشت کتێبی دەرکردوە، کەبوونەتە مایەی سەرنجراکێشانی خوێنەران و بایەخ پێدەران و شارەزایانی شیکاریی دەرونی و ئەدەب، ئەوەش بەناکاوگیری و دۆزینەوەو پێداچوونەوەی بڕیارو بنەما باوەڕپێکراوەکان، ئەوەتا لە کتێبی (کێ ڕۆژیە ئەکرودی کوشت؟) (1998)، هەروەها لەکتێبی (هاملیت) تۆێژینەوەو بەدواداچوون(2002)، ئاشکرای دەکات کەهەندێ لەنوسەران بەهەڵەدا دەچن سەبارەت بە تاوانکارانی نێو کارەکاینان ئەویش بەوەی تاوانکارەکان بە ئازادی وازلێدەهێنن!

دیسان لەکتێبی (چۆن ئەوکارە ئەدەبیانەی ئامانجی خۆیان نەپێکاوە راستدەکەینەوە؟) (2000)، وەرشەیەکی بۆ سەر لەنوێ نوسینەوەی ئەدەب کردوەتەوە، بەدیدی ئەو تەنانەت نوسەرە گەورەکانیش دووچاری ساتەوەختی لاوازی دەبن و دەبێ ڕەخنەگرانیش بۆ شوێنەکانیان سەرلەنوێ دابنڕێنەوە لەکتێبی: سبەی نوسراودا (2005)، بیار دەپرسێت ئایا ئەدەب ئیلهامی تەنیا لەرابردوەوە وەردەگرێت یان لەداهاتووشەوە؟ ئایا دەکرا کارەکانی (ڤێرجینا وۆلف)لەخەیاڵگیری ئاو و مەرگدا مەلیان بکردایە، ئەگەر ئەوە لەوەوە سەرچاوەی نەگرتبێت کەخۆکوشتنی لەداهاتودا فێری دەکات؟ ئایا دەکرا (موباسان) بەگێل لەهەندێ کارەکانیدا ناوببرایە، ئەگەر بۆ خۆی لەداهاتودا

ئەزمونێکی تاڵی بەئەنجام نەگەیاندایە؟ گرنگی ئەم پرسیارانە لەوەدا خۆی دەبینتێتەوە، کەیەکەم، چاو بەکۆنسێتە تەقلیدیەکانماندا بخشێنیتەوە کە بەبەندکراوی دەمێنیتەوە، ئەویش لەبەرئەوەی هۆکارەکان بەزەروەت پێش دەرئەنجامەکان دەکەون، لەکاتێکدا ئەدەب پێچەوانەکەی دەڵێت. دووەم فێری ئەوەبووین کەلێکۆڵینەوەی بێوگرافیای نوسەران وایدادەنێت، کەبەتەنیا ژیان کارێکی ئەدەبی دیار ناکات، بەڵکو رەنگە کاری ئەدەبیش ژیان دیاریبکات.

–بیر بیار توانی شێوازێکی تایبەت بەخۆی دابمەزرێنێت، لەگرنگترین شەقڵەکانیشی بیرکردنەوە لەپاردادۆکس و ئارەزوی گەران و بەدواداچوون و گاڵتەجاری، هەربۆیە دەڵێت میتۆدەکەی ناکاراو بێ ئەنجامە لێرەدا سیفەتێکی تر لەئەسلوبیدا هەیە، ئـارەزوی شکست و هەڵەکانی ئامانج و چەوتی و نابووتبوون کەهەر ئەم سیفەتەیە رێگەی پێداوە لەسەر دەقەکان بەرێگەی جۆربەجۆر کاربکات.

لەوانەشە ئەم کارکردنە هەموارکردنەوەی دەقەکان بێت، هەروەکو تۆڕێنەوەکەی لەبارەی هاملێتەوە پێیدەچێت راستکردنەوەو پوختەکردن بێت وەکو ئەوەی لەکتێبەکەیدا لەبارەی (بروست)ەوە هاتوە.

رەنگە وەرچەخانی تەواوی دەقەکانیش بێت وەکو لەو کتێبەیدا سەبارەت بەو کارە ئەدەبیانەی ئامانجی خۆیان نەپێکاوە، هاتووە.

3–2–بیر یار، پتر گرنگی بەپەیوەندی شیکاریی دەرونـی و ئەدەب دەدات، ئەمەش راڤەی ئەوە دەکات کەبۆچی ئسلوبی لەنێوان شێلگیری و گەمەدا کۆدەبێتەوە، هەروەها چۆن دەستەواژەکان نەك لەپێناو بونیادنانی میتۆدێکی نوێ کەبانگەشەی کەمال بکات و هەژمونگەرایش بخوازێت ئاوەژو دەکات، بەڵکو لەپێناو کردنەوەی ئاسۆیەکی نوێ بۆ بیرکردنەوە لەئەدەب بەشێوەیەکی گاڵتەجاریانە، کەباوەڕی زۆری بەو بنەمایانە نەبێت، کەرەخنە یان بیردۆزەی لەسەر دادەمەزرێت.

دیسان بەجۆرێك لەگاڵتەجاری، تۆڕەر گریمانەیەکی نوێ پێشکەشدەکات: جێبەجێکردنی ئەدەب لەسەر شیکاریی دەرونی، کەدەکرێت ناوەڕۆکەکەی لەم رەگەزە سەرەکیانەدا کورت بکرێتەوە:

–بیر بیار، وایدەبینێ کەرەخنەی ئەدەبی کەلەسەر شیکاریی دەروونی جێبەجێدەکرێت، دووچـاری نابووتبوون بـووەتـەوەو هۆکاری ئـەوەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کەجێبەجێکردنی شیکاریی دەرونی بەسەر ئەدەبدا جەخت لەسەر ئەو بیردۆزە دەکاتەوە، کەلێوەی دەرچووەو، کاری ئەدەبیش رۆشننناکانەوە، بەپێچەوانەشەوە، ئەگەر هاتوو پشت بەو میتۆدە ببەستڕێت

کەشتەکانی ئاوەژو دەکات، ئەوا دەکرێت ئەدەب شتێکی زۆر بەشیکاری دەرونی بڵێت.

مۆباسان

بەواتایەکی تر، بیرۆکەی سەرەکی لەلای بییربیار ئەوەیە کە گونجاوننییە سەرزەنشتی دەقەکان بکرێت و لێکدانەوەکانی لێبکرێتەوە، بەڵکو پێویستە کاربکەین لەپێناو ئەوەی واتاکانی بۆ ناوئێمە درێژ بێتەوەو لێوەی رەگەزی نوێی مەعریفەی لێدەرچێت.

ئاجاسا کریستی

–بییر بیار، مەعریفەی مرۆڤی لەمەر کۆئەندامی دەرونی وا راڤەکردوە، کەلەسەدەی نۆزدەیەمدا ئاراستەیەکی هێواش نەبووەو بەبەهێزییەوە جوڵەی ناسراوە، بەتایبەتیش لەکۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەیەم و لەگەڵ فرۆیدا، کەئەمەش پێچەوانەی بۆچوونی هەندێکە، بۆیە کاتی ئەوە هاتووە سەرلەنوێ خوێندنەوە بۆ پاش شیکاریی دەرونی بکرێت، لەم چوارچێوەیەشدا لەساڵی 1994، بیار کتێبێکی گرنگی بەناونیشانی: موباسان، کتومت پاش فرۆید (7)دەرکردنی، لەم کتێبەدا نوسەر، فرۆید بە یارمەتی موباسان دەخوێنێتەوەو کەشفی ئەو توانستە تیۆریانە دەکات، کەدەکرێت لەکردەی نوسین خۆیدا هەبێت، هەروەها لەم کتێبەدا و لەکتێبەکانی تریدا فێرمان دەکات کەچۆن بەتامێکی نوێوە کەشفی هۆمێروس و سۆفۆکیس و شکسپیرو مۆباسان و هێنری جێمس بکەین.

بیار، لەکتێبەکانیدا بایەخ بەسەرلەنوێ خوێندنەوەی کارە ئەدەبیەکانی پێشووتر دەدات و هەندێ لەهاوچەرخەکانی فرۆید، کەفرۆید نەبوون دەپشکنێ، ئەوانەش لەنمونەی(بیسوا، برۆست)، هەروەها دەچێتە سەر نوسەرانی پاش فرۆید، ئەوانەش لەنمونەی، ئەندرێ برۆتۆن، پۆل ڤالێری، سارتەر، ئەگاساکریستی...هتد.

هەڵبەتە ئامانجی بیار لەو کارەی ئەوەیە، کە بەلۆژیکی تایبەتی خۆی ئەوە روونبکاتەوە کەئەدەب هەر بەتەنیا بەخوڵقاندن و ئەفراندنەوە ناوەستێ و"تێوەری تر" پێشکەشدەکات کەشیاوی کەشفکردنەو دەکرێت زۆر لەوەش پێشکەوتوتر بێت، کەشیکاریی دەرونی پێشکەشی دەکات.

لەم چوارچێوەیەشدا بەشێوەیەکی زۆرگاڵتە جاریانە ئەوە تۆماردەکات، کە رەنگە شیکاریی دەرونی هەژموونی گشت شێوەکانی مەعریفەی کردبێت، کە

گرنگی به کۆئەندامی دەرونی دەدەن و بەشێوەیەکیش لەشێوەکان ئەدەبی هەڵلوشیوەو لەسەر تەختی گشت مەعریفە شیاوەکانی دەوری کۆئەندامی دەرونی دانیشتوە، دیسان بیار درێژە بەگاڵتەپێکردنی شیکاری دەرونی دەدات و سیستمی بیرکردنەوەی بەو سیستمی زانیاریانە دەچوێنێ کەلەمڕۆدا مومارەسە دەکرێن.

شیکاریی دەرونی بریتیە لە systeme windows کەبێ ئەمە ناکرێت بچێتە نێو کۆئەندامی دەرونی، هەروەها فرۆیدیزم لەنزیکبوونەوەی لە کۆئەندامی دەرونی، جێگەی مایکرۆسۆفتی کۆمپیوتەرە شەخسیەکانی گرتوەتەوە، سەبارەت بە بیر بیار، ئەگەر بمانەوێت بەردەوام بین لەبەرهەمهێنانی فیکر لەمەڕ خود، یان لەمەڕ پەیوەندییەکانی نێوان بوونەوەو مرۆییەکان، ئەوا پرسیارێکی سەرەکی خۆی دەسەپێنێ.

چۆن لەسیستمی بیرکردنەوەی شیکاریی دەرونی دەربچین؟ هەروەها لەپرسیارەکەوە دور دەروات و دیسان دەپرسێت: چۆن لەشیکاریی دەرونی دەربچین، ئەویش نەک بەرەو دواوە، بەڵکو بەرەو داهاتوو؟ ئەو وەڵامەش کەبیار پێشنیازی دەکات، بریتیە لە ئەدەب بەواتای کەجێبەجێکردنی ئەدەب پێشنیاز دەکات بەڵانی کەمەوە لەکارە گەورەکانیدا لە لێکۆڵینەوەی کۆئەندامی دەرونیدا، بەدیدی بیار، ئەدەب بەشێوەیەکی تایبەت، چەمکەکان بەرهەمدەهێنێ، خۆئەگەر بۆ کارەکانی باسکال و سرفانتس و فلۆبیرو بروست و ڤالێری و بروتۆن و ناتالی ساروت و موباسان و بۆرخیس و رۆڵا بگەڕێنینەوە، ئەوا چەمکگەلێک بۆ خوێندنەوەی کۆئەندامی دەرونی دەدۆزینەوە.

بیار چەند نمونەیەکی گرنگ لەبارەی چەمکەکانەوە دەخاتەروو، کەدەکرێت لەکارە ئەدەبیەکان هەڵبهێنجرێت، هەروەها جەختیش لەوەدەکاتەوە کەهێزی نمونە ئەدەبیەکان بۆ تیشکی هەڵهاتوی و گۆڕینی چەمکەکانی بە پەیڤەکان و نەبوونی وردەکاریە تێوریییەکانی دەگەڕێتەوە، لەراستیدا تەنیا ئەگەرەکان یان برگە تێوریییەکانی لە خۆگرتووە، کەپێش پرۆسەی تێوریزەکردن دەکەوێت دەربخەن، کەبەفیکری ئەدەب دەرئەچێت و پاڵ بەوانی ترەوە دەنێت بیر بکەنەوە، بەواتایەکی تر لەپێناو ئەوەی وا لەنمونە ئەدەبیەکان بکەین، نەسقێکی رکابەری نموونەیی فرۆیدی بێت، ئەوا پێویستە وشەکان بۆ چەمکەکان بگۆڕین.

بەگشتی پێشنیازی جێبەجێکردنی ئەدەب بەسەر شیکاریی دەرونیدا، پێشنیازێکی بوێرانەو بەپێزە، چونکە داهاتوی بیرکردنەوە نیشاندەدات، کەدەقە ئەدەبی و تەرزە تایبەتەکان لەداهێنان و ئەفراندن دەیکاتەوە دیارە ئەم پێشنیازە لەلایەن نوسەرێکەوەیە، کەلەهەمانکاتیشدا بۆ خۆی دەروننناس و مامۆستایی ئەدەبی زانکۆیەکی فەرەنسیە، هەروەها بەشێوەیەکی سەیر خەڵکردن و تیۆریزەکردن، گومان و گوێگرتنی بۆ وشە، وشەیەکی تر پێکەوە کۆدەکاتەوەو جوتیان دەکات.

دامەزرێنەری پەیرەوی دەرونشیکاری

پیتەرگای
لەفارسییەوە: سەرهەنگ عەبدولڕەحمان

سیگمۆند فرۆید لەشەشی مایسی 1856دا لەشاری بچوکی مۆراڤیا، یاخود باشتر بڵێین لەفرلیبۆگ هاتوەتە دنیاوە. ژاکوب فرۆید باوکی بازرگانێکی بێ سەرمایەبوو، دایکیشی (ئەمیلیا)ژنێکی گەنج و قەدوبالاجوان و لەخۆبایی بوو، کە(20)ساڵ لە ژاکوب منالتر بوو، ژنی سێیەمی بوو، ژاکوب فرۆید لەیەکەمین هاوسەرگیری خۆیدا، دوو کوڕی هەبوو کەلە تەمەنی (ئەمیلیا)دا بوون و هەر لای ئەو دەژیان، کوڕی یەکێ لەم دوو زڕبرایە ناوی(جان)بوو، ئەو هەرچەندە برازای فرۆید بوو، بەڵام لەو گەورەتربوو، دۆخی خێزانی فرۆید بەئەندازەیەکی پێویست ئاڵۆزو نادیاربوو تا ئەم کوڕە منال بەهۆش و وردبینەوە سەر لەگۆم و گێژاوە دەربکات، وردبینی ئەم بەخشیشە سروشتییە لەوجودی منالاندا، بەجۆرێکی تایبەت لە فرۆیددا بەرچاودەکەوت، بەم شێوازە ژیان دەرفەتی زۆری بۆ فەراهەمدەکرد کە بەدڵی ئەو بوو.

لەساڵی 1860لەوکاتەی کە فرۆید نزیکەی (4)ساڵ بوو، لەگەڵ خێزانەکەیدا کۆچیانکرد بۆ ڤیەننا، کە لەدیدی زۆربەی کۆچبەرانەوە، شارێکی جوان و رۆمانسی بوو.

کۆچکردنی ئەوان هاوکات بوو بەچەرخی ئازادیخوازی لە ئیمپراتۆری هایسبۆرگ، لەم دەورانەدا یەهودییەکان توانیان لەفشاری باجی قورس و سنورداری ئەحمەقانە، سەبارەت بە مولکایەتی تایبەت و ئیش و کاروباری ئاینی هەیانبوو رزگاریان بێت، لەراستیدا ئەوان بەچاوەڕوانیەکانی خۆیان بەتایبەت پێشکەوتنی ئابوری، ئامادەبوون، لەمەیدانی سیاسیداو قبوڵکردنی مانەوە لە کۆمەڵگەدا پۆشاکی کار بپۆشن و ئاسۆی چاوەڕوانیان زیادبکەن، فرۆید زۆر لەدواتر ئەم دەورانەو قوتابیانەی پرکۆششی یەهودی کەهەرکامیان کتێبی (باسی کارەکانی وەزیرانی کابینە)یان لەجانتای خۆیاندا هەڵدەگرت.

دێنێتەوەیاد، ئەم سەردەمە فرۆیدی لاو ئارەزوی گەورە لەمێشکیدا پەنگی دەخواردەوە، لەبەرئەوەی کە فرۆید کوڕی لەپێشتری دایکی بوو، جێگەی سەرنجی خێزان بوو، توانی بەتەنیا ژوورێك بۆ خۆی تایبەتمەند بکات، هەڵبەتە ئەمەش ئەو کاتە مەیسەربوو کەخێزانەکەی ئیمکانیەتیان بەدەستهێنابوو، سیگمۆند فرۆید لەیەکەمین رۆژانی سەرەتای قوتابخانەدا، تواناو ئامادەگیەکی دڕەوشاوەی بۆخۆی نیشاندا، لەوانەکانی قوتابخانەی ئامادەیی و ژمینازیوم ساڵ بەساڵ سەرکەوتووتر دەبوو، پلەی یەکەمی بەدەست دەهێنا. لەساڵی 1873داو لەتەمەنی 17ساڵیدا لەزانکۆی ڤیەننا وەرگیرا.

ئەو ئارەزوییەکی زۆری هەبوو بۆ خوێندنی "یاسا"، بەڵام ئارەزوی بەرەو لایەکی تر پەیداکرد، سیگموند ئەو هۆکارەی کەئەوی والیکرد واز لەخوێندنی "زانستی یاسا"بهێنێ بە"تەماع و چنۆکی زانست"ی دەزانی، ئەو مۆڵەتی چوون بۆ کۆلێژی پزیشکی وەرگرت و ئامانجیشی لەهەڵبژاردنی ئەم بەشە، بەدواداچوونی رەوتی ئاسایی پەشی پزیشکی نەبوو، لەراستیدا ئەو مەبەستی بوو بەسودوەرگتن لە لێکۆڵینەوە زانستی و فەلسەفیەکان، دەست بۆ رێگەچارەی هەندێ لە مەسەلە ئالۆزو بێوەڵامەکان بەرێ، کەشێتی ئەوانەبوو، کارکردن لەبواری فسیۆلۆژی و دەمارناسیدا بۆ ئەو سەیرو پرسەرنجکێش بوو، تاساڵی 1881 سەرکەوتوو نەبوو، بەوەرگرتنی پلەی دکتۆرا لەو بوارەدا، سیگمۆند لێکۆڵەرەوەیەکی دیارو بەرجەستەبوو، کە بەبەرەودان بەشێوەی بینینی وردو رەخساو بەتایبەتمەندییە زانستیەکانەوە خەریك بوو، مۆڵەتیاندا تا لەژێر چاودێری مامۆستایانی زانکۆدا، کە لەجیهاندا بەناوبانگبوون، سەرگەرمی چالاکی و لێکۆڵینەوەبێت، زۆربەی ئەم مامۆستایانەش سەلمێنگەرایانی باوەردارو کارتێکەربوون، کەخەیاڵپەردازییەکانی میتافیزیکیان بەخراپ دادەنا، لەدیدی ئاینی باوەوە کە لەدەوری دیاردە سروشتیەکاندا بەرجەستەبوو، بەچاوی سوك سەیریان دەکرد، فرۆید لەدوای نوێکردنەوەی چاکسازی تێورەکانی، بەتایبەتی زهن کەلەئەسڵدا شێوەی گۆڕاوی تیۆرە فسیۆلۆژیکیەکان بوون، بەهەق ناسییەوە، یادی مامۆستاکانی خۆی دەکردەوە، ئەرنست بروك لەهەموان لەبیرنەکردوتر بوو، فسیۆلۆژیستێکی دیارو ژیار، بەڵام حەسود بوو، تێورەکانی فرۆیدی وەکو زەندیقێك جێی رەزامەندی بوو، فرۆید لەژینگەی خێزاندا بێئەوەی پەروەردەی ئاینی ببینێ گەورەبوو، کاتێ کەلەزانکۆ وەرگیرا، کەسێکی لائیك زیاتر نەبوو، لەکاتی تەواوکردنی خوێندن لەوێ بەخستنە رووی هۆکارە مەنتیقی و زانستیەکان، هەروەکو زەندیقێك (مولحید)مایەوە.

لەساڵی 1882دا ئەو بەپێچەوانەی ئارەزوی خۆی و لەسەر پێشنیاری بروک، وازی لەکارکردن لەتاقیگەهێناو لەنەخۆشخانەی گشتی ڤیەننا بەکاری لەبەرپێداکەوتنەوە خەریکبوو، هۆکاری ئەم ئیش گۆرینەی جگە لەعەشق و ئیحاس، هیچ شتێکی دیکەنەبوو، لەمانگی ئایدا پەیوەندی لەگەڵ خاتونێکی لاودا دروستکرد، بەناوی مارتا برنایز کەخەڵکی باکوری ئەڵمانیابوو، مارتا هاتبوو بۆ دیدەنی یەکێ لە خوشکەکانی فرۆید ئەو بەبینینی ئەم ئافرەتە سەرنجکێش و وردیلەیە، بەتوندی کەوتە داوی خۆشەویستییەوەو ماوەیەکی کورت لەدوای ئەم ئاشنابوونە بەشێوەیەکی شاراوە، بوونە دەزگیرانی یەکتری، بەڵام فرۆیدی لاو توانای مادی هێندە باش نەبوو، تا ژیانێکی ئابرومەندانەو ئاسودە کە دەزگیرانەکەی لێی دەخواست و بۆ سەرەتای ژیانی پێویست بوو بۆ ئەو فەراهەمبکات، تاوەکو لەسێبتەمبەر 1886دا بەیارمەتی چەند هاوڕێیەکی دەوڵەمەندی، کە پێشینەی هاوسەرێتی(سلفە زواج) و دیاری هاوسەرێتییان پێشکەشکرد، پاش پێنج مانگ لەشاری ڤیەننا زەواجیانکرد، ئەوان لەماوەی (9)ساڵی ژن و مێردایەتیاندا بوونە خاوەنی (6)منداڵ، کەدواهەمینیان ناوی (ئانا)بوو کە لەدواییدا بووە نهێنێ پاریژ، سکرتێر، پەرستیارو قوتابی و نوێنەری باوکی، ئەو بەهۆی توانای شەخسی خۆیەوە نەک فرۆیدی باوکی، بوو بەئەندامی دەستەی دەرونشیکارانی بەرچەستە، فرۆید بەر لەزەواجکردی لەئۆکتۆبەری 1885دا 1886هاوکات لەگەڵ دەمارناسی بەناوبانگی فەرەنسی جین مارتین چارکوت لەپاریس سەرگەرمی لێکۆڵینەوەو توێژینەوە بوو، بەرگری جەسوورانەی چارکوت لەهیپنۆتیزم وەکو کەرەستەیەک بۆ دەرمانی نەخۆشییە جەستەییەکان، کاریگەری لەسەر فرۆید هەبوو، هەروەها بەرگری بێ باکانەی دوایی ئەو لەم تێورە (لەو قۆناغەدا تەواو سونەت شکێن لەقەڵەمدەدرا) کەنەخۆشی هیستریایە، کەپیاوانیش وەکو ژنان ئامادەن بۆ توشبوون، سەبارەت بەبەرگری سەرەتا کاریگەری کەمتری لەفرۆید نەبوو، چارکوت لێکۆڵەری بێوێنەو شارەزا بوو، کە فرۆیدی بەلایەنەکانی دەرمانی و تێوری مێشک پەیوەستدارکرد، لەراستیدا نەخۆشیە دەمارییەکان گۆرابوو بۆ بەشی تایبەتمەندێتی فرۆید، ئەو لەیەکێ لەساڵەکانی دەیەی 1890ڵای یەکێ لەهاوڕێیانی، دەرونشیکاری بەحاکمێکی ستمکار لەقەڵمدابوو، لەم دەیەیەدا بوو کەتوانی تێوری دەرونشیکاری مێشک ئاراستەبکات، فرۆید لەهەمانکاتدابەسودوەرگرتن لەیارمەتیە تایبەتیەکان، کەسێکی فەوق لعادە دێتە بەرچاو، لەساڵی 1887لەگەڵ ویلهام فلیسی پسپۆری گوێ و لوتدا ئاشنایەتی پەیداکرد، ئەم ئاشنابوونە، زۆرخێرا گۆڕا بۆ پەیوەندی دڵسۆزانەی

نێوان ئەوان.

فلیس هاوڕێیەکی دڵسوز بوو، کە فرۆیدی غەریب و تەنیا حەزی دەکرد دەردەدڵی خۆی لابکات،

ئەو پیاوێکی بیرمەندو روناکبیربوو، لەبەرامبەر بیروباوەڕەکانی تردا لاوازخۆی دەرنەدەخست و بەئازایەتیەوە خەریکی بڵاوکردنەوەو بڕەودان بەتیۆرە جەنجاڵەکانی بوو(کەهەندێ کات سودبەخش بوون)ئەو دەمارگیرێکی پڕ شەوق بوو، ئەو تێورانەی کەفرۆید دەیخستەڕوو، پشتیوانی لێدەکردو بەهێزی دەکردن، فرۆید فلیس زیاتر لە(10)ساڵ بەئاڵوگۆڕی نامەی نهێنیانەو وتاری زانستیانەوە خەریکبوون و هەندێك جاریش یەکتربیان دەبینی، تا ئەندێشە شۆڕشگێرییەکانی خۆیان بخەنەبەر توێژینەوەو وردبوونەوە چالاکی و پیشەیی فرۆید بەڕەو لایەك دەچوو، کەدەرکەوتنی دەرونشیکاری بەدواوەبوو، نەخۆشەکان هەروەکو مامۆستا کارامەکان کۆمەڵێ خاڵی زۆریان فێرکرد، فرۆید بەبینینی نیشانەکانی هیستریا لەژناندا بەگوێگرتن لەگرفت و دەردو ئازارەکانیان وردەوردە پەڕەی دەدا بەزانست و تایبەتمەندێتی خۆی لەم بوارەدا، ئەوخۆی دەناسی و دەیزانی کە گوێگرتن و بیستن تواناییە، بەڵام ئەم نەخۆشانە قسەی زۆریان بۆ وتن پێبوو، کەئەو لەمبارەیەوە کورتی کردبوەوەو دیقەتی پێویستی ئەنجام نەدابوو، لەساڵی 1895دا فرۆیدو جۆزیف برۆیەری هاوڕێی کتبێکیان بەناونیشانی "چەند توێژینەوەیەك دەربارەی هیستریا" بەچاپگەیاند؛ برۆیەر پسپۆڕی نەخۆشیە هەناوییەکان و پیاوێکی بیربەرز، بەنرخ و سەرکەوتوو بوو، کەفرۆید ئەوەی وەکو باوکی خۆی خۆشدەویست، لەم کتێبەدا نەخۆشەکەی پێشووی برۆیەر"ئانائۆ" هەڵبژێردراو دیاریکرابوو، ئانا بابەتێکی سەیری جێگە سەرنج بوو فرۆیدو برۆیەر چەندین سەعات دادەنیشتن و بەشێوەیەکی سەمیمانەو جدی دەربارەی ئەو توێژینەوەو گفتوگۆیان دەکرد، ئەوان لەوانەیە نەخوازراو (ئانائۆ)یان وەکو یەکەمین نەخۆش لەزانستی دەرونشیکاریدا بەرجەستەکردبێ، فرۆید بەخوێندنەوەو توێژینەوە دەربارەی (ئانائۆ)بەتەواوی قەناعەتەوە بۆی دەرکەوت، کەهیستریا بەهۆی رادەی کارکردنی نەخوازراوی ئارەزوی سێکسیە لەتاکەکانداو نیشانەکانی پەیوەست بەوە جێگەی توێژینەوەو گفتوگۆیە.

ساڵی 1895دەتوانین بڵێن قۆناغی جێگیربوون(دامەزراندن)بوو بۆ فرۆید، بەجۆری کەلەمایسی هەمان ساڵدا بەتەنیا خەریکی توێژینەوەو لێکدانەوەی دەرونشیکاریانەی خەوندا سودی لێوەرگت و پاش چوارساڵ لەکتێبی (لێکدانەوەی خەونەکان)دا بڵاویکردەوە، فرۆید لەپایزی هەمانساڵدا رەشنوسی

باسێکی نوسی و ئاراستەکرد، کە نەیتوانی تەواوی بکات و بەچاپی بگەیەنێ.

فرۆید دواتر ئەم باسەی ناونا دەروننناسی زانستی، دەبوایە زیاتر گومان بەرین کەفرۆید لەدەرخستنی هەندێ لەتێوەرە بونیادییەکانی بەتوندی چوەتە ژێرکاریگەری لێکدانەوە دەرونشیکارییە سونەتی و پێشهاتە زهنیەکان، فرۆید دەربارەی دەروننناسی بەردەوام، زانیاری زیاتر لەسەر دەروننناسی دەخستەروو لەبەهاری (1896)دا بۆیەکەمین جار زاراوەی چارەنوسساز (psychoanalysi)ی خستەروو لەنۆکتۆبەری مەرگی باوکی بەگرنگترین رووداو ناخۆشترین ونکردن لەژیانی مرۆڤ لەقەڵەمدا، ئەم رووداوە ئەنگێزەیەکی بەهێزی لای فرۆید دروستکرد، تاوەکو بکەوێتە خۆی و بەقوڵی بەخودشیکارییەوە خەریك بێت و درێژە بەتیۆرسازی دەرونشیکاری بدات، ئەمە بۆ خۆی شیکردنەوەیەکی سیستماتیکترو وردتر لەخودشیکاری بوو، کە نۆتۆبیوگراف نوسی بۆ ئەوەی بەراشکاوی ئەنجام ئەدات 3 یا 4 ساڵ دواتر، لەکاتێکدا کەبەسەختی سەرگەرمی نوسینی (کتێبی خەو)بوو هەموو رۆژێ رووبەڕووی لێشاوێ لەدۆزینەوە نوێیەکانی دەبووە بەڵام سەرەتا دەبوایە لەشەڕی"تێوری فێڵ" کەماوەیەك بۆ سەلماندنی خەبات و پێداگری کردبوو، ئازادبوایە لەبەرامبەر ئەم تێوەرەدا هۆکاری دەرون رەنجاندن، سەرەتای چالاکی سێکسی کتوپڕ لەتاکەکانداو بەشێوەیەکی دیاریکراو، بووە مایەی ئازارو ماندووبون لەسەردەمی منالیدایە، هەروەها فرۆید لەم تێورە دور لە دەست گەیشتن و زیاتر ئەگەری ئازادی دەدۆزییەوە، دەیتوانی بەناسین و دەرککردن بە رۆڵی ئالۆزی لەژیانی زهنی خەریك بێ و سەرکەوتوو بێ بە دۆزینەوەی گرێی نۆدیب، ئەو گرێیەی کەرەهەندی سێ رویی خێزان پەیوەندی دروستدەکات، فرۆید کتێبی "لێکدانەوەی خەونەکان"ی لەنۆڤەمبەری 1899دا بڵاوکردەوە، ئەو لەم کتێبەدا خەونەکان وەکو ئەنجامی ئارەزوەکان و بەدیهاتنیان دەنوسێ و دەربارەی چارەسەری زهنی باسێکی چڕۆ پڕ دەخاتەروو، ئەو باوەڕیوایە کەئەم چارەسەرە زهنییە هۆکارو ئەنگێزەی خۆی بەنمایشێکی سەیر دەگۆڕێ، کە کەسی خەو بین کاتی بێداربوونەوە ئەوانە دێتەوە بیر.

لەبەشێکی دژوارو ئالۆزی ئەم کتێبەدا فرۆید پێشنیازێك دەربارەی تیۆری هەست و نەست دەخاتە بەرچاوی خوێنەران لەسەرەتادا پێشوازی زۆر زیاد لەم کتێبە نەکرا لەماوەی (6)ساڵ لەبڵاوکردنەوەی ئەم کتێبەدا تەنیا (351)بەرگی لێفرۆشرا، پاشان لەساڵی 1909دابوو کەچاپی دووەمی بڵاوکرایەوە، بەڵام ئەو کتێبەی کەجێگە پەسەندی گشتی بوو "سایکۆ

پاتۆلۆژیای ژیانی رۆژانه"بوو کەفرۆید لەسالی 1901دا نوسی بووی، ئەم کتێبە خۆێنەری زۆری هەبوو، ئەو بەنوسینە جێگەی سەرنج و کاملەکانی کەلەم کتێبەدا کۆیکردبوەوە، هەرچەندە لەوانە شێواو و نارێك بووین، خەریکی ناساندنی خاڵی تێوەرە بونیاریيەکانی خۆی تەتایبەتمەندی زهن بوو باوەری وابوو، کەکارکردی زهن گوێرایەڵی یاسا جێگیرەکانە،لەم بارەیەوە سەرنجتان بۆ نمونەیەکی واقیعی رادەکێشین ،بەم شێوازە کە پلەی بالای دەستەی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی (ڤیەننا)رووبەرووی کۆمەڵێ قەیران دەبێتەوە.ئەو بەخۆێندنەوەی بەیانی رەسمی، ئەنجومەنەکە دەکاتەوە. بەهۆی هەمان بەیاننامەوە ئەنجومەن پشوودەدات .هەستی بەنەفرەتکردنی نوێ لە دانیشتنەکانی دواتری ئەنجومەن لەم کەسەدا دێتە بوون .لێرەدا بەپشووکردنی ئەنجومەن، بەهۆکارێکی خێرا دەژمێردرێ لەدروستبوونی ئەم هەستەدا ،فرۆید گەرچی هێشتا چاکسازخوازێکی سەرچڵ بوو، بەڵام وردە وردە ناوبانگی دەرکردو هەواداری زۆر دەبوو. سالی 1900 شەرێکی توند لەنێوان ئەو فلیس دا رووپداو پاش ئەو ماوەیەك لەگەڵ یەکتریدا نامەیان ئاڵوگۆر دەکرد، بەڵام هەرگیز یەکترییان نەبینی. لەماوەی ئەم سالانەدا کەتەوژمی یەهود گەرایی فەرمانرەوا بوو،فرۆید لەو تەوژمەدا شانسی هەبوو، بەڵام سەرەنجام لەسالی 1902 وەکو مامۆستای زانکۆی ڤیەننا دامەزرا. لەکۆتایی هەمان سالدا فرۆیدو چوارکەسی تر لەپزیشکانی ڤیەننا، شەوانی چوارشەممە لەئاپارتمانەکەی ئەو لە ((بیرگایس))ژمارە19 دادەنیشتن.

لەم کۆبوونەوانەدا بابەتی دەرونشیکاری دەبووە جێگەی توێژینەوەو بیروڕاگۆرینەوە بەتێپەڕینی (4)سال ژمارەی ئەندامانی هەمیشەیی لە(12)کەس زیاتربوو، بەجۆرێك کەکەسێکیان بەناوی "ئوتۆرانك"وەکو سکرتێری کۆبوونەوەکان هەڵبژارد، تا بەتوێژینەوەو گفتوگۆی زیندو شێوەی دانشتنێك وەربگرێ، سەرەنجام لەسالی 1908دا شێوازی ئەم دانیشتانە گۆڕاو بوو بە ئەنجومەنی دەرونشیکاری ڤیەننا، هەندێ لەئەندامانی پیاو و (ژمارەیەکی کەم لەئافرەتانی ئەندامی ئەنجومەنەکە) بەتوندی لەژێرکاریگەری تێورەکانی"فرۆید"دابوون.

لەسالی 1905دا فرۆید بەنیشاندانی دووەمین کاری گەورەی تێوری خۆی "سێ وتار دەربارەی تێوری سێکسی" پایەکانی ئەندێشەی دەرون شیکارانەی خۆی پتەوکرد، فرۆید لەم کتێبەدا باسێکی گشتی دەربارەی خۆی ناشرین و گەشەی سروشتی و ئاسای تاکەکان لەسەردەمانی منالی تا هەرزەکاری خستوەتەروو، خاڵی لەهەر جۆرە خەوش و رەخنەیەك کەلەراستیدا تا ئەو

رۆژە لەناوەندی پزیشکیدا بێ وێنەو نەناسراوبوو خستەبەرچاوی خوێنەران، جارێکی تر لە 1905دا کتێبی سەرگەرمکەری خۆی" بەشێك لە لێکۆڵینەوەی کەسێکی هستریایی"نوسی کەناوی لێنرا بەسەرهاتی"دۆرا" "Dora case"ئـەم کتێبە پڕە لەباسی بەناوبانگە، کە فرۆید دەربـارەی یەکەمین نەخۆشەکانی خۆی نوسیویەتی و لەقاڵبی گاڵتەو پێکەنیندا باسیکردوە، ئەو لەهەمانکاتدا دانی پێدادەنێ کە توانای دیاریکردنی توانای گواستنەوەی نەبووە لەشوێنی شیکردنەوەدا، بەڵام نەبوونی هاودڵی بەو نەخۆشە لاوانەی کەدەبوونە دەرونشیکار، ئەم شێوەیەی بەبابەتێکی جەنجاڵ ئامێز گۆڕیبوو، فرۆید لەدەیەی نوسیندا بەخستنەڕووی باسەکانی دەربارەی"3"نەخۆشی ئاڵۆزی تر، هونەری دەرونشیکاری پەرەپێدا، لێکۆڵینەوەیەك دەربارەی نەخۆشی ترس"فۆبیا"ی کـورە منداڵێکی پێنج ساڵە (هانسی بچوك) لەساڵی 1909دا کۆمەڵە یاداشتێك دەربارەی دەرونی نەخۆش و وەسواسی "موشمرد" و کۆمەڵە لەیاداشتێکی دەرونشیکارانە دەربارەی بەسەرهاتی و ژیاننامەی نەخۆشێکی پارانوئیدی بەسەرهاتی شربەر (schreber)لەو ساڵانەدا لەگەڵ ئەوەی کەشیکردنەوەی نوێ دەخرایەڕوو، بەڵام توێژینەوە دەرونشیکارییەکانی فرۆید نمونەی ئەو شرۆڤەکارییانە نەبوون بەمانایەکی روون ئاوێزەیەکی بەرفراوان لەنەخۆشیە دەرونیەکان پێدەکرد ئەو لەساڵی 1910 بەدواوە بۆ جێگربوونی شێوە دەرون شیکارییەکانی خۆی لەسەر پایەجێگیرو پتەوەکان، وتارە کاریگەرو بێ وێنەکان بڵاودەکردەوە، لەراستیدا ئەو هەرگیز لەتێورەکەی غافڵ نەبوو وتارە بەنرخەکەی "بنەماکانی پەیوەست بە دووئەسڵی کارکردنی زهن" نمونەیە بۆ ئەمە فرۆید لەم وتارەدا جیاوازی نێوان "پاشهاتی یەکەمین"واتە پاشهاتی سەرەتایی و توخمی ناخود ئاگا لەزهن و "پاشهاتی دووەمـین" کەکارکردی لۆژیکی و هۆشیارانەی زهنە، ئاشکرا دەکـات، لەدرێژەی ئەم ساڵانەدا بەبڵاوکردنەوەی ئەو وتارانەی سەبارەت بە ئاین، ئەدەبیات، رەفتارە سێکسیەکان، بەسەرهات نوسی، پەیکەرسازی خوێندنەوەی مرۆڤی بەر لەمێژوو زۆربابەتی تر، خۆی لە کۆتی یاسایی بووی پزیشکی و زانستی تایبەتی تێوری، ئازاد دەکات" وردبینەکان و خەونەکان–1907)، نوسەرانی داهێنەرو فەنتازی1908)، مۆرانی سێکسی لەدنیای ژیارو نەخۆشی مۆدێرنی دەماری 1908)، هەروەها لێکۆڵینەوەی لەبارەی تێوری سێکسی کەبەشێوەی هەمەلایەنە توێژینەوەی لەسەرکردبوو، (یادەوەری منداڵی لای داڤنشی 1910) لەنمونەی بەرهەمە بێ شومارەکانی فرۆیدن، فرۆید باوەڕیوابوو کەوتارە رۆشنبیریەکانی بەم شێوازە بوو، کەئەو

بەئارەزوو خواستەکانی سەردەمانی لاوییەتی خۆییەوە ئیشی دەکردو هەندێ لەنهێنیە گرنگەکانی ژیانی مرۆڤی دەخستەروو.

فرۆید لەساڵانی دەیەی 1905–1914دا بەهۆی بوونی جیاوازی و ناکۆکی ناخۆش و قەیرانەوە لەجیهاندا، بینەری دەرکەوتنی بروسکە ئاسای بزوتنەوەی جیهانی–بزوتنەوەی خۆی بوو، بەپێی ئەو مەرجانەی کە لەوێ ڕێوشوێن هەڵگرتنی دەرونشیکاری ڕۆڵی ناوەندی و دیاریکراوی دەنواند، دوو ئومێدی سەرەکی فرۆید بۆ بەردەوامی، دان بە ئەندێشەکانی لەئایندەو دروستکردنی توێژینەوەو گفتوگۆی دەوروبەریان، پزیشکی بەهۆش و سۆسیالیستی خەڵکی ڤیەننا ئەلفرێد ئەدلەر (1870–1937) و ئەوەی تر دەرونشیکاری داهێنەرو کەللەشەقی سویسری کارل جی یونگ (1875–1961)بوون، ئەدلەر بەیەکەمین هەواداراني فرۆید دەژمێردرێ لەڤیەننا چەندین ساڵ بەو فەلسەفەکانی وەفادار مایەوە، بەبوونی زۆربوونی هەرچی خێراتر ئارەزوە پیشەییەکانی تاک(بەشێوەیەکی گشتی نەک لەلایەنی خێرخوازییەوە) لەکۆمەڵەی دەرونشیکاری و لێکۆڵینەوەو توێژینەوەی هەرچی زیاتری ئەندێشەکانی فرۆید لەکۆمەڵەی دەرونشیکاری سیگمۆند موشتاقانە لەزێدی خۆیدا لەهەوڵی فراوانکردنی زیاتری ئەم زانستەدا بوو ، فرۆید لەگەڵ ئەوەی کەهەوادارێکی بێ شوماری لەڤیەننا هەبوو، کەچی شوێنەکەی بەسنوردار دەزانی کە خودی خانەقاکانیش لەگەڵیدا نەدەگونجان.

فرۆید لەساڵی 1906دا کاتێ کەبەخێرایی وەڵامی وتارێکی چاپکراوی لەڕۆژنامەدا دایەوە لەلایەن یونگ، پاشان لەلایەن دەرونشیکاری دیارو بەرجەستە لەکلینکی بەناوبانگ (burgholzli)زیـۆرخ بۆ ئەو نێردرابوو بەمشێوازە بوو، کەنوسین و پەیوەندی دۆستانەی نێوانیان دەستپێکرد لەسەرەتای ساڵی 1907دا کاتێ کە چاوی کەوت بەفرۆید هاورێیەتی ئەم دوانە زیاتر پتەوبوو، فرۆید، لەم قۆناغەدا تەنیا (50)ساڵبوو، بەهێزو پرکار دەهاتە بەرچاو، بەڵام بەتێپەڕاندنی ئەم دەیەیەو هەنگاونان بۆ قۆناغی بەساڵاچوان و پیرتربوون، زیاتر دەیروانییە قوڵایی ئەندێشەکانی، ئەو لەهەوڵی ئەوەدا بوو جێنیشنێك بۆ خۆی پەیدابکات، تاشێوازی دەرونشیکاری کەلەخاکی ڤیەننا قەڵەمڕەوی جولەکەکان سنوردارکرا بوو، بۆ نەوەکانی ئایندەو دنیایەکی فراوانتر لەوێ بگوازێتەوە، ئاشنابوون بەیونگ رووداوێکی گرنگ بوو، یونگ هاودەمێکی بەرجەستەو سەرکێشێکی لاو، چالاك و پڕ وزەبوو، یونگ پەیوەندی بە شاری ڤیەننا نەتەوەی جولەکەوە نەبوو، لەیەکەمین کۆبوونەوەی نێودەوڵەتی دەرونشیکاری کەلەبەهاری 1908دا لەسالیزبۆرگ بەڕێوەچوو، ناوی ئەو

لەریزی کەسە دیارو بەناوبانگەکان بوو، ئەو لەدوای ئەم کۆبوونەوانە بووە سەرنوسەری کتێبی سالْ، فرۆید کەلەگەلْ یونگدا دەبوو شادمان و دلْخۆشبوو ئەوی بەمنالْی خۆی دەزانی و لەکاتی بەخێرهاتندا ئەوەی بەجێنشینی خۆی بانگدەکرد، لەراستیدا ببووە مایەی دلْگەرمی ئەو لەم رووەوە کاتێ کە ئەنجومەنی نێودەولْەتی دەرونشیکاری لەمانگی مایسی 1910دا دامەزرا، هەلْبژاردنی یونگ، وەکو سەرۆکی ئەنجومەن شتێکی لۆژیکی و بەلْگەنەویست بوو لایەنگرانی فرۆید لەقیەننا کاتێ کەزانیاری لەبری شارەکەی خۆیان، شاری زیۆرخ بوەتە شوێنی کۆبوونەوەی دەرونشیکاران، پەشۆکان و ئەم رووداوە بەلای ئەوانەوە رووداوێکی ناخۆشبوو، بەلْام پاشان بەو سازش و رێکەوتنەی لەنێوانیاندا بوو ئاشتی و ئارامی رووبکردەوە کۆمەلْەی دەرونشیکاری، بەلْام ئەدلەر پەرەی بەئەندێشەیەکی جیاواز دەدا.

بەم شێوازە بوو ناکۆکی و جیابوونەوە کەوتە نێوان دەرونشیکارانەوە، لە هاوینی 1911دا ئەدلەر و چەند کەس لەهاوبیرانی لەفرۆیدو هەوادارانی ئەو جیابوونەوەیە توانیان لەسەرپەرشتی و چادێری بەسەر ئەنجومەندا بەتەنیا جێبهێلْن.

فرۆید لەوەرگرتنی خەلْات و گەیشتن بەپلەی زانستی بێ نسیب نەمایەوە.

لەئەیلولی 1909دا لەزانکۆی کلارك لەورستری ماساچوست بەهاوکاری یۆنگ پلەی دکتۆرای فەخری وەرگرت، بەلْام یۆنگ هەروەکو ئەدلەر وردە وردە لەئەندێشەوە ئەفکاری فرۆید دووردەکەوتەوە، چونکە جەختکردنەوەی فرۆید لەسەر وەزی تێوری سێکسی لێبدۆ هەرگیز لەلایەن ئەوەوە قبولْ نەکرا، تاسەرەتای 1912 کەسانی تریش یەك لەدوای ئەوی تر راکێشەری ئەم ئەندێشە موحافیزکارانە بوون، بەمەبەستی رێگری لەپێشکەوتنی ئەم تەوژمە ئەرنست جۆنزی ئینگلیزی، پاریْزەری بنەرەتی فرۆید، کۆمیتەی بەرگری پێکهاتو لەگروپێکی نهێنی لەدەرونشیکاران دامەزراند، لەم کۆمیتەیەدا خودی ئەرنست جۆنز، فرۆید، ساندور فرنکزی(هەواداری سەرسەخت لەبوداپێست) هانس ساکس پاریْزەری گالْتەچی و بەهۆش لەخەلْکی قیەننا، کارل ئەبراهام پزیشکی گشتی و تیۆرسازو ئاتورانك نەخشەسازی بەرهەمەکانی فرۆید، کە کەسێکی زیرەك بوو بەشداریانکرد، لەکۆتایی 1912 بوو پەیوەندی فرۆیدو یۆنگ کشایە دواوە.

فرۆید لەگەلْ ئەو هەموو هیلاکی و فشارەی کە بەهۆی کاروباری پەیوەست بە دەرونشیکارییەوە تووشی هاتبوو، دریْژە دەدات بە لێکۆلْینەوەکانی خۆی دەربارەی مەسەلە کلینیکە جۆراو جۆرەکان، ئەو لەسالْی 1913دا بەرهەمی

لێکۆڵینەوەی بەرجەستەو بێ باکی خۆی، واتە کتێبی "تەوتەم وتابۆ"ی بڵاوکردەوە، ئەو لەم کتێبەدا قۆناغی پێش مێژوو لەدیدگای دەرونشیکارانەوە دەخاتە بەر توێژینەوەو لێکۆڵینەوەو رابردویەکی زۆر دوور نادیار وێنا دەکێشێ، کەتیایدا مرۆڤی ناشارستانی بە باوک کوژی و هەستکردن بە گوناهێکی زۆر دەچێتە ناو بواری رۆشنبیرییەوە.

فرۆید لەساڵی 1914 و لەدوای بڵاوبوونەوەی ئەم کتێبە، وتارێکی بەناونیشانی "موسای مایکل ئەنجیلۆ" بەنازناوی تریەوە بڵاوکردەوە، فرۆید لەم وتارە باش و سەرسوڕهێنەرەی خۆیدا باسی لەپەیکەرتاشی پڕ هەیبەتی مایکل ئەنجیلۆ دەکات و پەیوەستی دەکات بە تواناو بلیمەتی ئەو لەتێرامان بە کەرەستەوە، فرۆید لەهەمان ساڵدا دەستی بە نوسینی وتارێکی جەنجاڵ دەربارەی خودشیکاری کرد، کەلەسەر تێوەرەکەی خۆی، واتە تێوری هێدوە"نیرۆتیك" بوو کەناوەرۆکەکەی لەسەر دووبەشی عاشقانەو خۆپەرستی بوو بەدیدی شك و گومانەوە دەیروانی و بەم شێوازە لایەنە بونیادییەکانی فەلسەفی دەرونشیکاری لەبناغەوە شیکردەوە.

بەڵام سەرهەڵدانی رووداوو بوونی قەیران لەمەیدانی نێودەوڵەتیدا بەرپرسیارییەتی جیاوازی دەخستە سەرشانی فرۆیدو ئەویش توێژینەوەی سەر لەنوێی تێوری دەرونشیکاری بوو لە 28 ژەنیوەری 1914دا فرانسیس فردیناند دۆکی گەورەی ئوتریش و هاوسەرەکەی کوژران و "6"هەفتە پاش ئەم رووداوە لە (8/4)دا جەنگ لەئەوروپا دەستپێکرد، یەکەمین رووداوی ناخۆش لەزانستی دەرونشیکاریدا راپۆرتێ بوو بەناونیشانی" بەسەرهاتی ئازاری دەرونی سەردەمانی منداڵی" کەفرۆید لەپایزی 1914دا دەربارەی کەسایەتی زۆر بەناوبانگ و رووداوی، واتە گورگەپیاو نوسی، بەڵام ئەم وتارە تاساڵی 1918 بڵاونەکرایەوە.

دەرونشیکاری دەچێتە قۆناغی وەستان و لەم بارەیەشەوە کارو لێکۆڵینەوەی شایستە ئەنجامنادرێ، ئەو نەخۆشانەی کەبەهێزی شیاوی دەرونشیکاری دەژمێردران، لەبەرەکانی جەنگدا سەرگەرمی خزمەت بوون و زۆرێك لە دەرونشیکاران وەکو تیمی پزیشکی بانگهێشت دەکران، نامە نوسینی دوو رکابەر واتە جۆنزو فرۆید زۆر لەبەرچاو نەبوو، بڵاوکردنەوەی بەشەکانی دەرونشیکاری گەیشتبووە ئاشتێکی زۆرنزم و ئەنجومەن کە بەپردی پەیوەندی گرنگی نێوان دەرونشیکاران دەژمێردرا لەم قاعیدەیە نەبواردرابوو، قەیران و جەنگەکان لەو قۆناغەدا هەردەم نیگەرانیەکانی فرۆیدی زیاددەکرد (3)کوری بەشداربیان لەجەنگدا کردبوو، دووانیان رووبەڕووبوونەوەیان

بەمەترسی مەرگ لەئان و ساتدا بووە هۆی ئەم قەیرانە، هەرگیز فرۆیدی نائومێد نەکرد، ئەو درێژەیدا بە چالاکیەکانی خۆی و هەرگیز سستی و تەمبەڵی نەنواندو زۆر سودی لەدەرفەت و کاتەکان وەردەگرت بۆ پێشخستنی مەبەستە بەنرخەکانی خۆی، فرۆید بە پەیوەستبوون بە لێکۆڵینەوەو کاروچالاکی، دڵتەنگی و نیگەرانی فەرامۆشکرد، ناوەڕاستی مانگی مارس و جولای 1915دا ئەو دوانزە وتاری گرنگ و بونیادی دەربارەی "میتاپسیکۆلۆژیا لەزەمینەی پرسیار گەلی تیۆریدا" نوسی فرۆید سەرەتا ویستی ئەم دوانزە وتارە وەکو ناوەرۆکێکی پتەو لەکتێبێکدا کۆبکاتەوە، بەڵام لەئەنجامی ئەم کارە وازیهێنا، پاش ئەوەی لەماوەی ساڵانی 1915–1917دا پێنج وتار لەو وتارە نوسراوەکانی بەچاپگەیاندو باقیەکەی لەناوبرد، نارەزایەتی پڕ نادیاری فرۆید لەم وتارانەدا، ئاماژەیە لەسەر ئەم بابەتە کەفرۆید تەسەوری دەکرد کە وتارەکانی لەم بوارەدا بەرگریکردنە لە گوتاری دینامیکی ئەو پێشنیارەی کە فرۆید گرنگیپێدەدا بەو بینینانەی کە لە ئەنجامی شیکارییە پزیشکیەکانی بەدەستیهێنابوو بەراورد نەدەکردو ئەو لەم بابەتە زۆر نیگەران بوو، بەڵام هێشتا جێگەی خاڵی ڕێکاری دڵنیاو ڕەزامەند بەخش هەستپێدەکرد وێڕای ئەوە دەبوایە تا کۆتایی جەنگ بە چاوەڕوانیەوە دابنیشێ.

چالاکیەکی تری هەرچەندە فرۆید لە ساڵی 1915دا واتە لەسەردەمی جەنگدا بۆ بە ئەنجامگەیاندنی دەستپێشکەری کرد ڕەزامەندی زۆر نەبوو لەسەر ئەنجامدانی، پێشکەشکردنی کۆڕو وتاربوو لە زانکۆ، ئەو ئەم وتارەی لەساڵی 1917دا لەکتێبێکی یەک بەرگیدا بەناونیشانی"چەند وتارێکی بەرایی دەربارەی دەرونشیکاری"دا بڵاوکردەوە، فرۆید بەو زیرەکی و ئامادەگیە ناسراوەی کەهەیبوو لێکۆڵینەوەکانی خۆی بە کۆمەڵێك لەشیکارییە ئاسایی و باوەکان هەروەکو هەڵەی زمان، "فەرامۆشی نائەنگێزی" دەستپێکرد، پاشان بە لێکۆڵینەوە دەربارەی خەون خەریك بوو، بیروبۆچونەکانی دەخستەڕوو.

فرۆید و بیری مرۆڤ

لە ئینگلیزییەوە: شاسوار کەمال

ئاگایی و نائاگایی:

فرۆید چەمکی "ئاگایی و نائاگایی" دانەهێنا ، بەڵام بەدڵنیاییەوە ئەو بەرپرسە لە زیاتر ئاشکراکردنی ئەو چەمکە و کردنی بەباو. "ئاگایی بیر" بریتییە لە هۆشداری بەرامبەر ساتێکی دیاریکراو, گوزەرانی ئێستات، یادەوەریەکان، بیرکردنەوەکان، خەیاڵ کردنەوەکان، هەستەکان، ئەوەی کە هەتە کارکردنی نزیک لە "ئاگایی بیر" ئەوەیە کە فرۆید پێیدەڵێت "پێش هۆشیاری" ، ئەوەی کە ئێمە ئەمڕۆ دەتوانین پێیبڵێن "میمۆری بەردەست" : هەرشتێك کە بەئاسانی بتوانرێت بهێنرێتەوە هۆش. ئەو یادەوەریانەی کە لەساتی ئێستادا بیریان لێ ناکەیتەوە، بەڵام بەئاسانی دەتوانیت بیانهێنیتەوە ناو بیرو هۆشی خۆت. هیچ کەسێك گرفتی لەگەڵ ئەم دوو چینەی بیردا نییە، هاوکات فرۆید پێیوایە ئەو دوو بەشە بچوکترین بەشی بیری مرۆڤن.

گەورەترین بەشی بیری مرۆڤ "نائاگایی" یە، کە پێکدێت لە هەموو ئەو شتانەی ئاسان نییە بیانهێنینەوە ئاگایی خۆمان، پێکدێت لە زۆرشت کە ڕەگ و ریشەیان لەوێدایە، وەکو: پاڵنەر و غەریزەکان، یان ئەو شتانەی ناتوانین سەیریان بکەین، وەکو ئەو سۆز و یادەوریانەی توشی شۆکمان دەکەن. بە بۆچوونی فرید "نائاگایی" مرۆڤ سەرچاوەی هاندەرو پاڵنەرەکانیەتی، جا ئەو پاڵنەرانە سادە بن، وەك حەزی خواردن و سێکس، یان پاڵنەری هونەرمەندان و زانایان، بەڵام ئێمە هەمیشە ڕێگرین لەوەی ئاگاداربین لەو هاندەرانە و هەمیشەش لەژیانماندا لە ڕوخسارێکی درۆدا دەردەکەوین.

واقیعەتی سایکۆژیای فرۆیدی لەگەڵ جیهانێکی پر لەشت دەستپێدەکات لەنێوان ئەو شتانەدا شتێکی تایبەت هەیە ئەویش: "ئۆرگازم" ،. ئۆرگازم تایبەتە، لەبەرئەوەی دەبێتە هۆی ژیانەوە و دووبارە بەرهەمهێنانەوە. ئۆرگازم ڕێنمایی ئامانجەکان دەکات، بۆئەوەی بگەنە کۆتایی، ئەویش لە ڕێگای پێدوایستییەکانیانەوە: برسێتی، تونێتی، دورکەوتنەوە لەئازار، سێکس.

گرنگترین بەشی ئۆرگازم سیستمی (اعصاب) ە، کە هەستیارە بەرامبەر پێدوایستیەکانی ئۆرگازم. نائاگایی "Id" پێدوایستیەکانی ئۆرگازم دەگۆڕێت، بۆ هێزی پاڵنەر، کە پێیدەوترێت "غەریزە، یان حەزو ئارەزو" فرۆید ناوێان

دەبات بە "خۆزگەکان"، ئەم گۆڕانە لە پێداویستییەوە بۆ خۆزگە، پێیدەوترێت پڕۆسەی سەرەتایی.

نائاگایی کار بە پەرەنسیپی "لەزەت" دەکات و لەهەوڵی تێرکردنی پێداویستیەکاندایە، بۆ نمونە حەزی خواردن، داوات لێدەکات تێربێت، ئەم حەزە و پێداویستییە زیادەکات، ئەگەر تێری نەکەیت، واتلێدێت، ناتوانیت بیر لەهیچ شتێکی تر بکەیتەوە.

هەروەک ئۆرگازم ،ئاگایی مرۆڤ، مامەڵە لەگەڵ جیهاندا دەکات، لەڕێگەی هەستەکانەوە. لەسائی یەکەمی ژیانی منداڵدا، هەندێك لە نائاگایی ئەو دەبێتە (من – ئیگۆ Ego–). ئیگۆ ئۆرگازم لەڕێگەی ئاگاییەوە بە ژیانی واقیعەوە دەبەستێتەوە هەروەها ئیگۆ بۆ ئەو شتانە دەگەڕێت، کە دەبنە مایەی تێرکردنی حەزو ئارەزوەکان. ئەم چالاکی نواندنە پێیدەوترێت پڕۆسەی دووەم. ئیگۆ(Ego) وەك نائاگایی(Id) نییە، بەپێی پرنسیپی واقیعەت کاردەکات. هەڵدەستێت بەتێرکردنی حەزو ئارەزوەکان، بەپێی ئەو شتە گونجاوانەی لەبەر دەستدایە. ئیگۆ نوێنەری واقیعەت و عەقڵە.

فرۆید

لەکاتێکدا ئیگۆ هەموو کارێك دەکات "نائاگایی" و ئۆرگازم تێر بکات و بەختەوەریان بکات، ئەوا لەدنیای دەرەوەدا رووبەڕووی زۆر ڕێگر و بەربەست دەبێتەوە. هەندێك جاریش روبەروی هەندێك شت دەبێتەوە، کە هاوکاری دەکەن بۆ گەیشتن بە حەزو ئارەزوەکانی تۆماری ئەو بەربەست و ڕێگرانە دەکات، بەتایبەتی پاداشت و سزای گرنگترین دوو کەس لەژیانی منداڵدا)دایە و بابە(. تۆمارکردنی چی بکرێت و چی نەکرێت، دەبێتە منی بالا(Super Egó). ئەمە تەواو نابێت تا تەمەنی "7" ساڵی لەهەندێك کەسیشدا، هەرگیز تەواو نابێت. لە سوپەر ئیگۆدا دوو چەمك بوونیان هەیە: یەکەم "ئاگایی" کە تێکەڵە لە سزادان و ئاگادارکردنەوە. دووەم "منی ئایدیاڵ"، کە سەرچاوەکەی خەلات و مۆدیلی پۆزەتیڤە بۆ منداڵ. ئاگایی و منی ئایدیاڵ داوای پێداویستییەکانیان لە ئیگۆ دەکەن، لەڕێگەی هەستەکانەوە وەك : خۆ بە زل زانین، شەرم، هەست بە تاوانکردن.

لێرەوە کۆمەڵێك حەزی تر دروستدەبن، کە ڕەگی حەزەکان زیاتر کۆمەلایەتییە وەك لەوەی بایۆلۆژی بێت. بەداخەوە ئەم حەزو خولیا نوێیانە، توشی ململانێ دەبن، لەگەڵ نائاگایی. هەروەك دەبینین منی بالا نوێنەری کۆمەڵگەیە، کۆمەڵگەش حەزناکات هەموو پێداویستییەکان تێر بکات.

غەریزەی ژیان و غەریزەی مردن:

فرۆید پێیوایە سەرجەم هەڵسوکەوت و ڕەفتاری مرۆڤ ئاراستە دەکرێن لەلایەن خۆزگە و غەریزەوە. کە دەربڕی پێدوایستییە فسیۆلۆژیەکانی مرۆڤن. فرۆید باسیاندەکات وەک "غەریزەی ژیان" ئەو غەریزانە نەمری دەدەن بە ژیانی تاک لەڕێگەی هاندانیان بۆ دەستهێنانی خواردن و ئاو، هەروەها نەمری دەداتە ڕەگەز و نەوە جۆر بە جۆرەکان لەڕێگە هاندانیان بۆ ئەنجامدانی سێکس. پاڵنەر و وزەی ئەم هێزە دەرونییە پێیدەوترێت (لیبیدۆ – Libido) .

ئەزمونی عیادی فرۆیدی گەیاندە ئەو قەناعەتەی، کە پێیوابێت "سێکس" گرنگترین پێدوایستییە ڕوحییەکانی مرۆڤە. مرۆڤ کائینی کۆمەڵایەتییە، سێکسیش گرنگترین پێدوایستی کۆمەڵایەتییە. پێویستە بوترێت سێکس لەلای فرۆید زۆر گەورەترە، قوڵترە وەک لەوەی بریتی بێت لە جوتبوونی دوو جەستە.

پاشان دوای بەردەوامبوون لەسەر کارو ئەزمونەکانی، فرۆید گەیشتە ئەو قەناعەتەی کە غەریزەی ژیان، تەواوی چیرۆکەکەمان پێ ناڵێت. لیبیدۆ شتێکی زیندوە، پرەنسیپی لەزەتە، کە هەوڵدەدات بەختەوەرمان بکات و تێرمان بکات و رازیمان بکات. لیبیدۆ هەوڵدەدات کە ئێمە سەرجەم پێدوایستیەکانمان دابین بێت و لەئاشتیدا بژین. فرۆید گەیشتە ئەوەی، کە لەپاڵ غەریزەی ژیان "غەریزەی مردن" یش هەیە. فرۆید پێیوایە هەموو کەسێک خۆزگەیەکی نائاگایی هەیە بۆ ئەوەی بمرێت.

ئەم بیرۆکەیە لەسەرەتادا نامۆ دەردەکەوێت و لەلایەن زۆرینەی خوێندکارەکانی فرۆیدەوە ڕەتکرایەوە، بەڵام بە بۆچوونی من هەندێک بناغەی ئەزمونی هەیە. ژیان لەوانەیە پرۆسەیەکی ئازار بەخش و هیلاککەربێت، شتێکی سانایە کە زۆربەی خەڵکی دنیا ناخۆشیان زیاترە لەخۆشییەکانیان (ئەمە شتێکە کە ئێمە حەز ناکەین دانی پێدا بنێین) مردن پەیمانی ڕزگاربوونە لەو ملمانێیە.

لەم بارەیەوە فرۆید باس لە پرەنسیپی نیرڤانا دەکات (نیرڤانا ئایدیایەکی بوزییە، کە بە مانای کوژانەوە دێت، وەک کوژانەوەی مۆمێک، مەبەست لەکوژانەوە –نەبوون، هیچێتی دەگرێتەوە– کە ئەویش ئامانجی فەلسەفەی بوزییە) ڕۆژ بە ڕۆژ بەڵگەکانی غەریزەی مردن و نیرڤانا لەناوماندا چەکەرە دەکات. وەکو خواردنەوەی ئەلکهول، بەکارهێنانی دەرمانی ئارام بەخش. خۆ ونکردن لەناو کتێب خوێندنەوەو سەیرکردنی فیلمدا. تامەزرۆیمان بۆ پشوو،

خەوتن، هەندێك جاریش بەخۆکوشتن دەریدەبڕین. فرۆید پێیوایە هەندێك جار مرۆڤ راستەوخۆ غەریزەی مردن لەخۆیدا دەردەبڕێت، ئەویش لەڕێگەی: دڵڕەقی و تاوان و وێرانکاریەوە.

شلەژان

جارێکیان فرۆید وتبوی "ژیان ئاسان نییە"

ئیگۆ (من) لەسەنتەری نێوان دوو هێزی گەورەدا راوەستاوە: کۆمەڵگە و واقیعەت ، کە لەلایەن منی بەڵاوە نوێنەرایەتی دەکرێن، پێدوایستییە بایۆلۆژییەکان ، کە لەلایەن نائاگاییەوە نوێنەرایەتی دەکرێن، کاتێك ئەم دوو هێزە لە ململانێدان و گوشار دەخەنە سەر ئیگۆی هەژار، ئەوکاتەی کە هەستدەکەیت هەڕەشەت لەسەرەو خەریکە شکستدەهێنیت، بەرامبەر ئەو گوشارە زۆرەی لەسەرتە، ئەوە بەو هەستە دەوترێت "شلەژان".

لە تیۆرەکانیدا فرۆید باسی لە سێ جۆر شلەژان کردوە: یەکەمیان: شلەژانی ریالستی واتە ترس. فرۆید بۆ خۆی ئەوکاتەی لە ئەڵمانیا بوو ئەم ترسەی بەسەردا هات، لەژێردەستی نازیەکاندا. ئەگەر هەریەك لە ئێمە بخەنە ناو کۆمەڵێك ماری ژەهراویەوە، ئەو بەراستی لەو ترسە تێدەگەین. دووەمیان بریتی لە شلەژانی ئەخلاقی (مۆرالی): ئەم ترسە ئەوکاتە هەستی پێدەکەین کە هەڕەشەکە لەدەرەوە بێت، لە کۆمەڵگەوە بەناو سۆپەر ئیگۆدا. نمونەی ئەم شلەژانەش هەستکردنە بەشەرم و گوناە و ترسان لە سزادان. سێهەم کۆتایی بریتییە لە شلەژانی اعصاب: ئەم شلەژانە کاتێك دروستدەبێت، کاتێك گوشارێکی زۆر لەلایەن نائاگایی بیری مرۆڤە دێت. نمونەی ئەم جۆرە شلەژانەش، ئەو کاتایەنە کە کۆنترۆڵی خۆمان لە دەستدەدەین، مەزاجمان تێکدەچێت، عەقڵمان لەدەستدەدەین. فرۆید زۆر خۆی بەم جۆرە شلەژانەوە سەر قاڵکرد، بەڵام ئێمە زۆر بەسادەیی تەنها دەڵێن شلەژاوین.

*نوێنەری **Macmillan** ی بەریتانی لە هەرێمی کوردستان.(**Macmillan**) بە هاوکاری وەزارەتی پەروەردەی حکومەتی هەرێمی کوردستان هەڵدەستێت بە دانان و گۆڕینی پرۆگرامی زمانی ئینگلیزی لە پۆڵی یەکەمی سەرەتاییەوە تا پۆڵی شەشەمی ئامادەیی.

سەرچاوە: ئینتەرنێت

چەند سەرەقەڵەمێك دەربارەی تێزە فرۆیدییەكان

ئا: كامیل محەمەد قەرەداغی

سەرچاوەكانی ئاسودەیی و نەهامەتی

فرۆید دەڵێ:(ویژدان)هەیە. (هۆشی ناوەكی–عەقڵی باتن)یش هەیە.ویژدان شتێكە خۆمان بەدەستی دەهێنین. هۆشی ناوەكییش(شتێكە لەشوێنەواری جەنگەڵ و درندەیی و لەناو ناخماندا ماوەتەوە) لەنێوانی ئەم دوشتەشدا پاڵنەر و هاوەڕی هەیە، چونكە كەی (ویژدان)زاڵ بوو، مرۆڤ هەست بە ئاسودەیی و ئارامی دەكات، بەڵام ئەگەر ئەو(هۆشی ناوەكی)یە زاڵ بوو،كە لە شوێنەواری جەنگەڵەوە ماوەتەوە، مرۆڤ هەست بە خەمۆكی و بەدبەختی دەكات.

لەبەرئەوەی هۆشی ناوەكی پێچەوانەی شارستانیەتە، ویژدانیش لەگەڵ شارستانیەتدا رێكە، ئەوەی لەگەڵ شارستانیەتدا رێكە ئاسوودەییە، ئەوەی لەگەڵیدا نارێكە چەرمەسەری و بەدبەختییە.

پرسیار:

1.ئەگەر ویژدان و هۆشی ناوەكی لەیەكتر جیاوازن، ئێمە ئەم دووانەمان لەكوێوە هێنا؟

2.ئەوە لەكوێوە وایلێهاتووە(ویژدان)لەگەڵ شارستانیدا رێكبێت و (هۆشی ناوەكیش)پێچەوانەی بێ.

3.لەكوێوە وایلێهاتووە(هۆشی ناوەكی)لە میراتییەكانی جەنگەڵ بێت؟

4.ئایا چۆن ئاسودەیی و نەهامەتی لەنێوانی ئەم دوو مەسەلەیەدا شیبكەینەوە؟

هێزە بزوێنەرەكان

كۆمەڵێك فاكتەر هەن مرۆڤ دەبزوێنن، بریتین لە: ئاین، ڕۆزی، زایەندی، بیروباوەڕ، خۆشەویستی، دوژمنایەتی، پۆست(پلەوپایە)، ترس، نەریت.. چەندانی تر، ئەم شتەش ویژدان بڕیاری لێدەدات.

بەڵێ، لەوانەیە هەندێکی ئەم فاکتەرانە، کاریگەرییەکی زۆرتریان لەسەر ژیان و ڕەوشتی مرۆڤ هەبێت، کاریگەریی بڕێکیان لەبڕێکی تریان زۆرتریش بن، بۆنمونە کەسێکی ئاینی، ئاینەکەی لە هەر شتێکی تر زیاتر دەیجوڵێنێت، ئەو دوژمنە سەرسەختەشی، کە ئاگری شەڕ دەنێتەوە، دوژمنایەتیەکەی لە هەر شتێکی تر زیاتر دەیجوڵێنێت، بەڵام بەلای فرۆیدەوە بزوێنەری مرۆڤ بریتییە لە (زایەندی)و دەڵێت: زایەندی بریتییە لەو هێزە شاردراوەیەی، کە لە لەدایکبوونەوە تا مردن ڕەوشتی مرۆڤ بڕیاری لێدەدات.

لەم ڕووەوە پێیوایە(سۆزە شاراوە میراتییەکان)و(ئەو سۆزانەی لە منداڵییەوە تیاماندا چێنراون)دوو کایەکەی بزواندنی مرۆڤن. و (ویژدانی هاوچەرخیش)کاریگەریی نییە، یان بڕێکی کەمی هەیە.

ئەگەر ڕاست بێت مرۆڤ بە تاکە هێزێك ببزوێنرێت، ئەوا دەبوو بڵێین ئەو هێزە بزوێنەرە، تەنها بریتیە لە (ویژدانی هاوچەرخ)، چونکە ئێمە بەپێی خۆمان دەڵێین ئەو بزوێنەرە بریتییە لە (ڕەوشتی کۆمەڵ)(وانە)(چۆنیەتیی پەروەردە)ئەمانەش هەمووی لەوەدەچن، ئەو ویژدانە هاوچەرخە بن، کە دەمانبزوێنن، نەك (سۆزە میراتییەکان و سۆزە چێنراوەکان).

پاشان ئەوە لە کوێوە هاتووە، بزوێنەرەکان تەنها بریتی بن لە (سۆزە میراتییەکان و سۆزە چێنراوەکان)؟

تاك ڕەهەندی

(فرۆید)هەموو شتێك بەپێی (شەهوەتی زایەندی)ڕاڤە دەکات. ئەو دەڵێ (ئەو نوسەرەی بەڕووی هەلومەرجە گەندەڵەکاندا تورە دەبێ) و شتێك دەنوسێ، تێیدا ڕەخنە لە میرێکی ستەمکار و فەرمانڕەوایەکی سەرسەخت دەگرێ، بزوێنەرە سەرەکییەکەی بۆ ئەو ڕەخنەگرتنە بریتییە لە (زایەندی)چۆن؟

فرۆید دەڵێ: میرە سەرکوتکارەکە لە باوکی نوسەرەکە دەچێ، ڕقی نوسەرەکە لە باوکی خۆی دریژبووەتەوە و گەیشتوەتە ئەوەی ڕقی لە میرە سەرکوتکارەکەشی ببێتەوە.

ئەی پەیوەندیی نێوانی ڕق لە باوك بوون و زایەندی چییە؟

فرۆید دەڵێ: مرۆڤ ڕقی لە باوکی خۆیەتی، لەبەرئەوەی باوکی بووەتە ڕێگر لەوەی کاری سێکسی لەگەڵ دایکی خۆیدا بکات.

پرسیار:.ئایا منداڵی بچوك دەیەوێ کاری زایەندی لەگەڵ دایکی خۆیدا بکات؟

فرۆید: بەڵێ..لەسەروی ئەوەشەوە منداڵ لەکاتی شیرخواردنیدا، لەڕووی زایەندییەوە حەزی لە دایکی خۆیەتی و چێژێکی زایەندی لە مژینی مەمکی

و خۆخزاندن لە لەشی وەردەگرێ.

پاڵنەری سەرەکیی ڕەوشت لەلای فرۆید

فرۆید دەڵێ: کورِ ژنێك هەڵدەبژێرێت، کە چاو و هەیبەت و سیمای لە دایکی خۆی بچێت.

بەو ڕوانینە، سەیری خاوەنکارەکانی دەکات، کە پێی دەڕوانێتە باوکی(دوژمنکارانە)، چونکە خۆی لە منالیدا دوژمنایەتیی باوکی کردوە، لەبەرئەوەی باوکی ڕێگر بووە لەوەی ئەم بتوانێت چێژ لە دایکی خۆی وەربگرێت

ئەو خانو و ئۆتۆمبێلە هەڵدەبژێرێت، کە پێیوایە بەدڵی ژنەکەی دەبێت.

بۆیە خواردن دەخوات، بۆئەوەی هێزی ئەوەی هەبێت، کاری زایەندی لەگەڵ ژنەکەی خۆیدا ئەنجام بدات.

سەرچاوەی هەستی دادپەروەری

با وادابنێین ، کە تۆ لە بیابانێکدا لەدایك بووبیت، نەدایك و باوك، و نە کەسێکی خۆتت بینیوە، پاشان لەوێ شتێکت بەدەستهێنا، لەپردا مرۆڤێکی تر هات و ئەو شتەی بەزۆر لەتۆ سەندو، ئایا لەوەدا حوکمی ویژدانی تۆ چیدەبێت؟ ئایا کابرا کارێکی باشی کردوە، یان خراپ؟

با وا دابنێین تۆ لەو بیابانەی پێشوودایت، مرۆڤێك هات، بەبێ ئەوەی هیچی لێت بووێت، حەزت لە هەرچییەك بوو، دایبێت، ئایا حوکمی ویژدانیی تۆ لەمەیاندا چی دەبێت؟

ئایا ئەو بەخشەرە کارێکی باشی کردوە، یان خراپ؟

ئەگەر بینیت منالێك دەگریا، لەبەرئەوەی ئازارێکی پێگەیشتبوو، تۆش منالەکەت گرت و بەبێ بوونی هیچ هۆکارێك زۆرت لێدا، لەناخی خۆتدا هەستت کرد، کە شتێکی خراپت کردوە.

بەڵام ئەگەر ئەو منالەت گرت و ژیرت کردەوە و بێدەنگت کرد و شتێکت پێدا، کە دڵی پێبخۆش بوو.لەناخی خۆتدا هەستت کرد، کە کارێکی باشت کردوە.

ئایا ئەم هەستانە لە کوێوە دێن؟

هەستکردن بە کارە خراپەکەی یەکەمجار و هەستکردن بە کارە باشەکەی دووەم جار.

ئەوە بانگەوازی (خۆرسك)ە، دەنگی ویژدان و هەستی ویژدانە، ئایا مرۆڤی شار و مرۆڤی لادێ و نەزان و ڕۆشنبیر لەمەدا جیاوازییەکان هەیە؟

(فرۆید)پێیوایە هەستی دادپەروەری لەلای(زایەندی)یەوە سەریهەڵداوە،

چونکه، منالْ له سەرەتاوە ڕقی له باوکی خۆی بووەتەوە، لەبەرئەوەی ڕێگریی لێکردوە، لە گەیشتنی زایەندییانەی منالەکە بە دایکی خۆی، بۆیە هەر لە منالییەوە هەستی بەرەنگاربوونەوەی ستەم و سەرکوت لەم منالەدا دروست بووە، بۆیە لەلای ئەو کەسەی، کە لە خۆیەوە لە مرۆڤێک دەدات، یان لە منالێکی بێتاوان دەدات، ئەوا لەلای ئەو مرۆڤە ئەو هەستی منالییە دروست دەبێ، کە بەهۆی زایەندییەوە تێیدا دروستبووە.

بەڵام (یۆنگ)ئەم هەست بە دادپەروەریکردنە، وەکو ڕۆحێکی شاراوە دەبینێ، کە لە شارستانیەتە بەراییەکانەوە لەلای مرۆڤ پەیدابووە.دیارە ئەو شارستانیەتانە دەڵێ کە لەسەردەمێکدا دەرکەوتوون و لەناوچوون، بۆیە ئەوکەسەی کە ڕقی لە ستەم دەبێتەوە، لەناخیدا میراتیی ڕابوونێکی ئایینی، یان بزوتنەوەیەکی میللیی ڕیفۆرمخوازی گەورە زیندودەبێتەوە.

(ئادلەر)پێیوایە ئەم هەستکردن بە دادپەروەرییە لەوەوە سەرچاوەدەگرێ، کە کەسەکە لە منالیی خۆیدا بە دەست بوونی کەموکوڕییەکەوە نالاندویەتی، کە لە لەشیدا هەبووە، یان شێوانێك، کە لە سیمایدا هەیبووە، شەرمیشی کردوە، بۆئەوە زیندوی دەکاتەوە، کە لە دژی سەرکوتکارەکانی(کە خۆی شەرمیان لێدەکات)شۆڕشێك بەرپابکات، تۆڵە دەکاتەوە لەو کەموکوڕییانەی هەیەتی.

خەون لەلای فرۆید

سەبارەت بە خەون (فرۆید)پێیوایە، بریتی بێت لە شوێنەواری میراتیی لەناو ناخدا، هەروەکو ڕیخۆڵەکوێرە، کە ئەویش شوێنەواری میراتێکە لەناو لەشدا.ئەوەتا ئێمە دەتوانین خەونی وا ببینین، وەك ئەوەی کە لە بیست هەزار ساڵی پێش ئێستەدا ژیابین، واتە بە دەرونێکەوە خەون دەبینین، وەك ئەوەی لەناو کەشی درندەکاندا بین، لەناو جەنگەڵ و ئەشکەوتە تاریکەکاندا بین، هەربەم بۆنەیەوە، کۆمەڵە خەونێکی وادەبینین، کە پەیوەندییەکیان بەو کەشەوە نییە، کە خۆمان تێیدا دەژین، ناچنەوە سەر ئەو کتێبانەی، کە دەیانخوێنینەوە.

فرۆید دەڵێ: پێشینە مەیمونەکانمان بەسەر دراکانەوە دەژیان، لە کەوتونەتەخوارەوە دەترسان، جاری وایش هەبووە، بێچووەکانیان. بکەوێتەخوارەوە، ئەو ترسە، ئەوەیە کە بۆ منالەکانی ئێمە بە میراتی ماوەتەوە، بۆیە زۆرجار منالەکانمان لە خەونی خۆیاندا وادەبینن، کە لە بەرزییەوە بەردەبنەخوارەوە، یان خەرکە بکەونە خوارەوە، هۆکەی ئەوەیە منالەکان بیرۆکەکەیان، بەمیراتی بۆماوەتەوە و میراتیش لە خەونەکاندا

دەردەکەون.

بەڵام ئەگەر کەسێك لە خەونیدا پێیوابێت دەفڕێت، ئەوەیان شوێنەواری باری (باڵندەیی)یە، چونکە (داروین)پێیوابووە مرۆڤ لە ملیۆنان ساڵی پێش ئێستدا باڵندەبووە، پاشان بووە بە مەیموون، ئەمجا مرۆڤ..!

ئازادکردنی منالاّن

فرۆید پێیوایە خۆی منالّی لە ستەمکاری ئازادکردبێ و ئەو پیشانیداوە، کە چۆن باری منالێتی باریکی پەیوەستە بە قۆناغی لاوێتی و پیرێتییەوە و چۆن لە ئایندەدا ئەستەمی و گرێی دەرونی و کاردانەوە لەلای منالاّن دروستدەبن.

لەمەشدا دوو قۆناغمان هەیە:

1.قۆناغی دەرخستنی ئەوەی منالّ چیی لەسەرەو دەبێ چیی بۆ بکرێ.

2.قۆناغی ئازادکردنی منالّ.

(من)ەکان

لەناخی مرۆڤدا(هەر مرۆڤێکدا) دوو میزاج هەن:

میزاجی چاکە و میزاجی خراپە: یان بڵێین میزاجی عەقڵ،و میزاجی سوز و ڕەمەك.

میزاجی عەقڵەکە(واتە چاکەکە)بە مرۆڤ دەڵێ (چاکە بکەو خراپە مەکە).

خراپەکەش پێیدەڵێت: بەئارەزوی خۆت، دوای ئارەزوەکانت بکەوە و چیت ئەوێ بیکە.

لەوانەیە مرۆڤێك میزاجی چاکەکە لە خۆیدا زاڵ بکات، لەوانەشە یەکێکی تر میزاجی خراپەکە لەخۆیدا زاڵ بکات..، ئەوانەی چاکەکە زاڵدەکەن، لەناخی خۆیاندا ئارام و ئاسوودەن، بەپێچەوانەی ئەوانەوەن، کە خراپەکە زاڵدەکەن، ئەمانەیان هەمیشە ئازاردەچێژن، وێژدانیان ئازاریان دەدات.

لایەنێکی سێیەم لەنێوانی ئەم دوو میزاجەدا هەیە، با ئەوەیان لە فرۆید خۆیەوە وەربگرین:

1.(ئاید)بریتییە لە سروشتە ئاژەڵی و ڕەمەکە بەراییە شاردراوەکانمان.

2.(ئیگۆ)کەسێتیی وێژدانی و کۆمەڵایەتیی ئێمەیە، ئەوەی کە خۆمان ئاگامان لێیەتی.

3.(سوپەرئیگۆ)وێژدانمانە،واتە ئەو شەرەف و چاکە و باشییەی، کە چاوی تێدەبڕین.

فرۆید و شارستانی

بەلای فرۆیدەوە (زایەندی) هۆکاری گەلاڵەبوون و بوونی شارستانیەتە. ئەوە بارە زایەندییەکەیە، دەبێتە هۆکاری دروستبوونی شارستانیەتەکان،چۆن؟

فرۆید وەلامدەداتەوە: منال دەیەوێ لەرووی زایەندیەوە، بە دایکی خۆی بگات، بەڵام باوکەکەی ڕێگەی لێدەگرێ(کورەکە دەچەپێنێت)ئەم ئارەزو و چەپاندنە، دەبنە ترس و شەرم، چەپاندنەکە چەند سووێکی هەیە، لەناخی کەسەکەدا بەدرێژایی ژیانی دەمێنێتەوە، بۆیە هەوڵدەدات بە چالاکییەکی تر، ئەڵتەرناتیڤی بۆ بدۆزێتەوە، ئەو چالاکییە بەرەو بالابوونێکی دەبات، تادەگات بە دۆزینەوەی شارستانی.. کلتور دەدۆزێتەوە..کلتوریش ڕەنگێکە لە ڕەنگەکانی شارستانی.

هەستی پاک

هەموو مرۆڤێک خۆی وادەبینێتەوە، کە لە بەرامبەری هەڵوێستێکی دیاریکراودا، باڕێکی دەرونیی دیاریکراوی هەبێ، یان بڵێین لەوانەشە دوو باری دەرونیی هەبێ، بانمونەیەک بهێنینەوە:... لەوانەیە(خۆشەویستی) مرۆڤێک بەرامبەر بە کەسێکی تر(خۆشەویستی)یەکی بێگەرد بێت، وەک ئەوەی لە نێوانی دووهاوڕێ(کور بن یان کچ کێشە نییە)ڕوودەدات، یان خۆشەویستییەک بێت، کە شتێک لە ڕقیشی تێکەڵ بێ، وەک خۆشویستنی (مامۆستا)لەلایەن خوێندکارێکەوە، کە هەندێجار ڕقیشی تێکەڵ دەبێ، لەمەیاندا دەبینین مامۆستاکەی خۆشدەوێ، لەبەرئەوەی فێری دەکات و بەرچاوی ڕووندەکاتەوە، ڕقیشی لێیدەبێت، لەبەرئەوەی سەختی و تووندوتیژیی تێدادەبینێ.

دیارە خەمیش هەر بەوشێوەیەیە، لەوانەیە (خەم)یکی پوخت بێت، وەک خەمی باوکێک بۆ مەرگی کورەکەی، کە چەندان ئومێدی ئەو باوکە، لەگەڵ مەرگەکەی خۆیدا دەباتە گۆڕەوە، یان لەوانەیە خەمێک بێت، هەندێ خۆشیشی تێکەڵ بێت، وەکو مردنی باوکی کورە پاشایەک، کە کورەکە خەم بۆ ئەوە دەخوات، کە باوکی مردوە، بەڵام ئەو مەرگە دەبێتە هۆی ئەوەی کە پاشاییەکەیش بۆ خۆی دەگوێزرێتەوە.

بەڵام بەلای فرۆیدەوە، هەرگیز هیچ کام لەم هەستانە پاک نین، واتە ئەو مرۆڤەی کە خەمبار دەبێ، بۆ مەرگی کورەکەی، یان باوکی، یان ژنەکەی، کە سودیان پێیگەیاندوە،بێگومان دەبێ هەستێکی شاراوەی خۆشیشی تێدابێ، بەڵام مرۆڤ لە ترسی مال و کەسوکارەکەی خۆی دەیشارێتەوە، چونکە چەند خۆشەویستیت بەرامبەر بە (کور،یان خۆشەویست، یان کەسێکی نزیک)ت هەبێ، هەر دەبێ هەستێکی شاردراوەی ڕقیشت بەرامبەری هەبێ، کە مرۆڤ لەبەر بەرژەوەندی و لەبەر هەلپەرستی دەیشارێتەوە،ئیتر بەمشێوەیە.

خەونەکانی ئایندە

زۆرجار مرۆڤ خەون دەبینی و خەونەکەشی پێشبینییەکی بۆ ئایندە تێدایە، ئەمە لە خەڵکانی ئاسایی ڕووەدات و شار و لادێ و گەڕەک نییە، خەڵکانێکی وایان تێدا دەرنەکەوتبێ، کە خەونی وایان نەبینیبێت، هۆی ئەمەش ئەمەیە:.. ڕوح پەیوەندیی بە جیهانێکی تری زۆر فراوانەوە هەیە، چۆن زانیاریی ڕابردوی لەلایە، ئاواش زانیاریی ئایندەیشی لەلادەبێ.

ماتریالیستەکانی سەدەی ڕابردو، رسێکی وایان دروستکردبوو، کەس نەیدەوێرا باسی ڕوح بکات، ئەوە نەبوو بڵێن ڕوح هەیە، فراوانە و توانای پەیوەندیکردنیشی هەیە، بەڵام ئەو تێزە فیکرییە گۆڕا، لەئێستای خۆماندا چەندان قوتابخانە هەن، بۆ کارکردن لەسەر ڕووح کراونەتەوە، چەندان کتێب و گۆڤاریان لەسەری هەیە.

بۆچوونی فرۆید لەسەر خەونەکان بۆچوونێکی ماتریالیستانەیە، واتە لەلای ئەو خەون تەنها ڕەنگدانەوەی مادییانەی هەیە، بۆیە هەر خەونێك بابەتەکەی بریتی بێت لە(ئایندە) پوچ دەبێ.

سەرهەڵدانی ئاین لەلای فرۆید

فرۆید دەڵێ:یەکەمین جار کە ئاین سەریهەڵدا، سەرهەڵدانەکەی بریتی بوو لە کاردانەوەیەك بەرامبەر بە تاوانێکی زۆرخراپ.ئەو تاوانە لە سەردەمی وەچەیەك لە وەچە بەراییەکانی مرۆڤدات ڕوویـداوە، سەرەتا کوڕەکان ئارەزوویەکی زایەندیی گەرمیان بەرامبەر بە دایکی خۆیان هەبووە، بەڵام دەسەڵاتی باوکیان، ڕێگەی هاتنەدیی ئەو ئارەزوەی پێنەداون، بۆیە کوڕەکان پلانی کوشتنی باوکیان دارشت، بۆئەوەی لەژێر دەستەڵاتی دەربچن و دایکەکە بۆ خۆیان بمێنێتەوە، بۆیە هاتن لە شەوێکدا باوکی خۆیانیان کوشت، کە لە کوشتنەکەی بوونەوە، زۆر پەشیمان بوونەوە، ئیتر بڕیاریاندا باوکی خۆیان پیرۆز بکەن، (بەڵکو لەو تاوانەیان خۆش ببێت، کە دەرهەق بەو ئەنجامیان دابوو) . دوایی تۆوی باوکەکەیان تێکەڵی هێلکۆکەی جۆرێك لە ئاژەڵ بوو، ئیتر کوشتنی ئەو ئاژەڵەشیان لە خۆیان قەدەغەکرد، بەڵکو بەپێچەوانەوە پیرۆزیشیان کرد، یەکەمین پیرۆزکردنی ئەو ئاژەڵە، بریتییە لە دەرکەوتنی یەکەمین ئاین لە جیهاندا و هەموو ئاینەکانی تری جیهانیش دەچنەوەسەر ئەو.

کەوایە هەموو ئاینەکان بۆئەوە هاتون، گرفتی هەست بە تاوانکردنی کوڕەکان چارەسەر بکەن، لێرەوە ئاینەکان دەبنە کاردانەوە بەرامبەر بە

کارێکی تاوانکاری.

گەڕانەوە بۆ تیۆرەکە

فرۆید پێیوایە، کە (کۆمەڵگە و ڕەوشت و نەریتەکان)هەموویان چەپێنەری نەزعە خۆڕسکەکانی مرۆڤن، بۆیە بەڕوانینی ئەو گەر ئەم سێ شتە نەبوونایە، ئەوا نە نەخۆشی دەبوو، نە کەسی شێواو، و نە تاوانکاران، چونکە هەموو تاوانبار و شێواو و نەخۆشەکان، قوربانیی دەستی ئەو سیانەیەی کۆمەڵگە و ڕەوشت و ئاینن. چۆن؟ با فرۆید وەڵام بداتەوە:

(تاکەکەس خۆی دەیەوێ کارە خۆڕسکەکانی خۆی بە ئەنجام بگەیەنێت، بەڵام ئاین و کۆمەڵگە و نەریت ناهێڵن و ئەو بوارەی نادەن، کارێکی بۆ حەرام دەکەن و یەکێکی تری بۆ حەڵاڵدەکەن، ئەمەش مرۆڤەکە توشی چەپاندن دەکات، لە چەپاندنەوە تەقینەوە بەرپا دەبێ، بۆیە لەوانەیە ئەو تەقینەوەیە وەکو نەخۆشی، یان وەکو دەستدانە تاوانکردن خۆی دەربخات.)

سیگمۆند فرۆید
(1939 - 1858)

ئا: ئاوات محەمەد

سیگمۆند فرۆید (SigmundFreud) لەفرایبرگ(6 (Freibbergی مایۆ، 1856 لەدایك بووەو خێزانەکەی بۆ ڤیەننا (Vienna) کۆچیان کردوە، لەوێ تاکو ساڵی 1938 مایەوە، پاش ئەوەی هێتلەر نەمسای خستە سەر ئەڵمانیا، فرۆید بەهۆی ئەوەی جولەکە بوو ئەوێی بەجێهێشت، تاکو مردنی لەلەندەن ژیانی بەسەربرد.

فرۆید پزیشکی لەڤیەننا تەواوکرد، بۆ چەندەها ساڵ ئەم کارەی دەکرد، تێبینی ئەوەی کرد، پەیوەندییەکی پتەو لەنێوان هەندێك نەخۆشیو شێوەی هەڵسوکەوتی نەخۆشەکانیدا هەیە، ساڵی 1885 سەفەری کرد بۆ پاریس، تاکو لەوێ بەتایبەتی لێکۆڵینەوە لەسەر دیاردەی هستریاو چارەسەری خەواندنی موگناتیسی بکات، پاشان چوو بۆ شاری نانسبی تاکو لەوێ لەسەر دەستی هەردوو زانا بیرنهامو لیبۆ لەبواری خەواندنی موگناتیسیدا بخوێنێت، پاشان فرۆید بۆ ڤیەننا گەڕایەوە، تاکو ئەوەی خوێندویەتی لەچارەسەری نەخۆشەکانیدا بەکاربهێنێت.

فرۆید کتێبی زۆری لەم بوارەدا نوسیوە، کەزۆربەیان سەبارەت بەدیاردەی هستریاو خەونبینینو دەرونشیکاریە، فرۆید تیۆرەکەی دەربارەی دەرونشیکاری لەزانکۆی گلارك لەویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمەریکا لەساڵی 1909 پێشکەشکرد، کۆمەڵەی دەرونشیکارانی لەساڵی 1910دا دامەزراند، لەساڵی 1919وە لەڤیەننا و لەزانکۆی ڤیەننا، وەك مامۆستا کاریکردوە، لەساڵی 1923وە بەدەست نەخۆشیەکی قورسەوە دەینالاند، تاکو لەساڵی 1939دا کۆچی دوایی کرد.

دەتوانین سەرجەم هەڵوێستی فرۆید دەربارەی مرۆڤ، بەم شێوە شیبکەینەوە: مرۆڤ بریتییە لەبوونەوەرێکی دەرونی، لەگەڵ ئەوەی بوونەوەرێکی ئۆرگانییە، لەگەڵ ئەوەی ئەم دیاریکرنە جۆرێك لەدوالیزمەیی تێدایە، بەڵام هەردوو بوونەوە "ئۆرگانی" و" دەرونی" کاریگەری لەسەر یەکتری دادەتین، هەڵەیە ئەگەر وابزانین، ئەمانە بەتەواوەتی لەیەکتری دابڕاون، هەندێك نەخۆشی ئۆرگانی لەبنەمادا بۆ توخمی دەرونی دەگەڕێتەوە،

فرۆید ئامرازی دەروونی بۆ سێ بەش دابەشکردوە: (ID) و (EGO)و (ID)، (Super Ego) هەموو غەریزە وەرگیراوەکان لەخۆدەگرێت، ئەوانەی هەر لەلەدایکبووەنەوە لەلای مرۆڤ هەیە، فرۆید (EGO)ی بەو دەرگاوانە داناوە، کەرێگر بێت لەوەی ئەم غەریزانە خودی خۆیان بەرجەستە بکەن، بەڵام(Super Ego) هەموو ئەو هەڵسوکەوتانە لەخۆ دەگرێت، کەلای مرۆڤ دروستدەبێت، بەهۆی پەروەردەی ناو ماڵ، یان شەرعیەتی کۆمەڵایەتی وەرگرتوەو بووەتە شێوەیەکی کۆمەڵایەتی، وەک داب و نەریتو عورف و شێوەکانی شارستانی، لەوانە ماتریالییەکانو رۆحییەکان، فرۆید بۆ ئەوە چووە، ئامرازی دەرونی هەڵسوکەوت بەهەموو شێوەو رەهەندە جیاکانییانەوە دیاریدەکات، جا ئەگەر شێوەی کردەیەکی دەرەکی، یان هەڵهێنجانی ناوەکی وەربگرێت.

فرۆید بەشێک لەکاتی خۆی لەکۆتاییەکانی ژیاندا بۆ لێکۆڵینەو لەهەندێک لەتوێژینەوەکانی تەرخانکرد، کە دەکەوێتە بواری دەروناسی پوختەوە، یەکێک لەوانە (دڵراوکێ لەشارستانیدا)، لەم کتێبەدا فرۆید پەیوەندی نێوان دەرکەوتنی شارستانیو پێشکەوتنیو لەنێوان ئامرازی دەرونیدا دەکات، هەروەها پەرەسەندنی شارستانی چ کاریگەریەکەی لەسەر دادەنێت.

لەکتێبە بەناوبانگەکانی فرۆید ئەمانەن:

1-خەونشیکاری، یان شیکردنەوەی خەونەکان
2- موساو یەکتاپەرستی
3- لادانە سێکسیەکان
4- زاڵبوون بەسەر شەرمدا
5- یادەوەری (الذاكرة)
6- سایکۆلۆژیای دەروونی
7- خاڵی لاوازی
8- درککردن
9- سۆپەر بنەمای لەزەت
10- سێ وتار دەربارەی تیۆری سێکسی
11- پێنج وانە دەربارەی دەرونشیکاری
12- هەڵسوکەوت
13- پەرەپێدانی چارەسەری دەرونی

ئەمە جگە لەلیستێک، کتێبی تر کەلێرەدا پێویست نییە باسیان لێوە بکرێت، کەهیچیان لەم کتێبانەی سەرەوە کەمتر نییە، بەتایبەتی ئەوانەی

دەربارى تیۆرەى سێکسىو هەڵچوونه دەرونىو گرێکانى ئۆدیپو هانزەوه هەیه، هەروەها شیکاریەکانى بۆ هستریاو شیزۆفرینیاو چەندەها نەخۆشى تر.

هەندێك لا پەرەى بڵاونەکراوەى فرۆید:

من سەرکێشێکى خۆهەڵقوڵتێنەرو بوێرو سەختم

من نەزانم نەچاودێرى وابەستە، یان بیرمەندم

گۆڤارى لۆنۆفێل ئاوبسرفاتۆرى فەرەنسى هەندێك لاپەرەى بڵاونەکراوەى سیگمۆند فرۆیدى دەرونشیکارى بڵاوکردەوە، گرنگرترین شتێك ئەم لاپەرانە، هەر لەلێکۆڵینەوەو نامەکانى بۆ هاوڕێیانو هاوپیشەکانى ناردوە، هەندێك سیماى لەدایکبوونى (دەرونشیکارى) تێدایە، ئەوەى ئێستا ئێمە دەیکەینە کوردى، هەندێك لەو نامانەیە، کەئاراستەى پزیشکى تایبەتى خۆىو هاوڕێى ویلهمام فلیاسى کردوە، کەنامەى بۆ نوسیوە باسى خەمى تەندروستى خۆى تێدا دەکات، هەمیشە فرۆید هەوڵیداوە راى ئەو وەك پزیشکێ بزانێت، لەبەرئەوەى سەبارەت بەتەندروستى خاوەنى راى بوێرانە بووە، کەباری تەندروستى، یان فیزۆلۆژى بوونەرى مرۆیى بەباری دەروونییەوە دەبەستێتەوە

نامەى 85، هاوڕێیەتى ونبوو، یەکى کانوونى دووەمى 1896

یەکەم ساتەوەختەکانى ئەمساڵ جوانەو ئەمەوێت پێتبڵێم.. چەندە بەو هەواڵە نوێیانەى لاى تۆوە دێن شادمانم.. ئەمڕۆ تۆ بوویتە خاوەنى کوڕێك، ئەمەش مژدە بۆ هاتنى منداڵى تر..، لەبەرئەوەى ئەوانەى لەشێوەو جۆرى تۆن نابێت ونبن، ئێمەش پێویستمان بەکەسانى وەك تۆیە، من بەهەموو شتێك قەرزارباری تۆم، تۆیت هێمنم دەکەیتەوە، واملێدەکەیت دڵنیا بم لەتەنهایمدا پاڵپشتم دەکەیت، تاکو مانایەك بۆ ژیانمو تەندروستیم بدۆزیتەوە، ئەگەر گرنگیپێدانى تۆ نەبوایە، من ئێستا لەم بارەدا نەدەبووم.

من بەهۆى پشت بەستن بەوێنەو نمونەت هێزى خۆم بەدەست بهێنمو زیاتر متمانەم بەداهێنانەکانم هەبێت، لەبەرئەوەى بەتەنها تۆ واملێدەکەیت بەمتمانەوە بەرەنگارى هەموو ئاستەنگییەکانى ئایندە ببمەوە، لەپێناو هەموو ئەمانەدا، کەواتە من سوپاست دەکەم، دەزانم ئەوەندەى من پێویستم بەتۆیە، تۆ پێویستت بەمن نییە، لەگەڵ ئەوەشدا دەزانم من پێگەیەکى تایبەتیم لەدڵى تۆدا هەیە.

نامەکەت پرپیەتى لەکۆمەڵێکى زۆر لەبیرکردنەوەو هەستى راست، بۆ زانینت تەنها ئەوەندە دەتوانم بڵێم، کەزۆر کاریگەرى لەسەر دانام، تاکە

بیرکردنەوەیەک کەشادمانی کردم، ئەوەی ئەتوانم هەستی پێبکەم، ئەوەیە ئێمە ئێستا لەیەک کاردا سەرقاڵین، دەبینم تۆ لەبواری پزشیکیدا، دەگەیتە بیرکردنەوەیەکی ئایدیالیستیانەو ڕۆشن دەربارەی تێگەیشتن لەفیزیۆلۆژیەتی بوونەوەری مرۆیی، بەتەواوەتی وەک من بەشێوەیەکی تاکەکەسی هەوڵدەدەم بەشێوەیەکی نهێنی بەهەمان شێواز بگەمە فەلسەفە.

نامەی 244/ ڤیەننا، 7ی ئایار 1900

سوپاسی ئەو وشە گەرمانەت دەکەم!، هەست بەشانازی دەکەم، لانی کەم بروانەکەم بەشێکی وابێت.. بریا لەنزیکت بوومایە... کەس ناتوانێت جێگەی هاوڕێیەک بگرێتەوە، هەندێک دەنگی ناوەوەمان هەیە، ئەبێت ئەو کارانەی خۆمم خۆشبوێت، کەتۆ لەبارەیانەوە دەدوێیت.

لەو کاتەی کارەکت لەبەردەمماندا بەتەواوەتی ئامادە دەبێت ((گومانی تێدا نییە، فرۆید مەبەستی لەبەرواری دەرچوونی کتێبی (ڕێڕەوەکانی ژیان)ە کەسالی 1906 چاپدەکرێت))، لەلایەن هەڵسەنگێنەرانەوە بەشێوەیەک ناچیزە حوکمی بەسەردا دەدرێت، گومانی تێدا نییە، ئەمە لەگەڵ هەموو داهێنانێکی گەورەدا دەکرێت... سەبارەت بەمن مەسەلەکە جیاوازە، من دەتوانم لەسەر ئەم جۆرە کارانە سور بم، لەبەرئەوەی ناوەڕۆکێکی نوێی هەیە.

نامەی ژمارە 39، ڤیەننا، 19ی نیسان 1894: پشکنینی پزیشکی

لەو بەروارەوە (واتە بەر لەسێ هەفتە)، (پێدەچێت فلیاس جارێکی تر ئامۆژگاری کردبێت، کەواز لەجگەرەکێشان بێنێت) لەراستیدا لەو بەروارەوە، هەستم بەهیچ شتێکی گەرم لەنێو لێوەکانمدا نەکردوە، لەو ڕۆژەوە ئەتوانم بەو شێوەیە تەماشای جگەرەکێشانم بکەمو ئیرەییانت پێنەبەمو حەزیش ناکەم بگەڕێمەوە سەر ئەو کارە، ئەم کارە بۆ من زۆر ئاسان بوو، تاکو ژیانم ڕێکبخەمەوەو بەشێوەیەکی نوێ بگەڕێمەوە بۆ سەر کارەکەم.. کارەساتی ئەو مەحرومبوونە لەهەموو شتێک ناخۆشتر بوو، کەچاوەڕێم دەکرد، بەڵام ئایا ئەمە کارێکی ئاسایی نییە؟

بەم شێوەیە لەپڕ ئەم قەیرانە دەرکەوت، مەبەستم کارەساتی دڵە، ئەوەی من پێوەی دەنالێنم، ئەوەیە لێدانی دڵم ناڕێکخراوە، فشاری خوێن بەشێوەیەکی بەردەوام بەرزە، هەست بەتەنگەنەفەسیو سوتانەوە دەکەم، وەک ئەوەی ئاگر لەجەستەم بێتەدەرێو بەرەو لای باڵی چەپم بێت، ئەمانە هەمووی بەردەوامە، دەتوانم بڵێم سێ لەسەر چواری ڕۆژگار، من ئەم حاڵەتەم

هەیەو هەموو هاوسەنگییەکانی تێکداوم، کەلەماوەی جیاجیادا دیمەنی مردنم بۆ دێت، بەبەردەوامی لەماوەی وڕێنەکانمدا ئەم کارەم تووش دەبێتو بەشێوەیەکی یەکبەدوای یەک.

نامەی 43- 22ی حوزەیرانی 1894

هەستێکی بەردەوامم هەیە، فکرەیەک لەمێشکمدایە، شتێک لەسازشی تێدایەو ناتوانم بەشێوەیەکی زانستی باسی بکەم، ئەویش ئەوەیە ئازار بەدەست چەند گرفتێکی تەندروستییەوە دەکێشم، کەماوەی چوار، یان پێنج، یان هەشت ساڵە بەردەوامە، لەگەڵ هەندێک کاتی خراپدا، هەندێکجاریش باشە، دواتر لەتەمەنی چل بۆ پەنجا ساڵی کتو پڕ بەهۆی جەڵتەی دڵەوە دەمرم، ئەگەر ئەمە لەتەمەنێکی کورتدا لەسنوری چل ساڵیدا رووبدات، ئەوا زۆر باشتر دەبێت.

نامەی 78- ڤیەننا، 20 **تشرینی یەکەم** 1895

شەوێکیان لەهەفتەی رابردوو کەسەرقاڵی کارکردن بووم، ئازارم گەیشتە دوائەندازە، لەو قۆناغەی ئیتر مێشکم کارناکات، هەستمکرد بەربەستێک لەنێوان منو مێشکمدا دروستبوە، هەروەها پەردەکان کەوتنو کەوتمە ئەو پێگەیەی هەستێکی زۆرم هەبوو، کەدەتوانم بچمە ناو کارەکانی هەستەوەو بچمە ناو وردەکارییەکانی حاڵەتی دەمارییەوە، هەستمکرد هەموو شتێک لەگرێژنە چوون، وەک ئەوەی ئەم کارە لەئامێرێکەوە دەربچێت، کەبەخۆی کاربکات.

نامەی 235/ ڤیەننا 1ی شوبات 1900

زۆرجار هەستدەکەم زۆر بەتوندی پشگیریم دەکەیت، بەو ئەندازەیەی زۆرجار زیادەڕۆیی لەو پشگیرییەدا دەکەیت.. دەزانیت، من بەتەواوەتی زانانیم، یان چاودێرێکی وابەسەتە، یان زانیاریەک ئەزمونێکە، یان بیرمەندێک، جگە لەسەرکێشێک گەر بیەوەیت بەرەنگاربوونەوە بکات، من سەرکێشێکی خۆتێهەڵقوڵتێنەرو بوێرو پتەوم، ئاساییە پاڵپشتی ئەو جۆرە کەسانە بکەین، ئەگەر بێتو بگەنە شتێکی سەرکەوتوو، یان بگەنە دۆزینەوەیەکی دیاریکراو، ئەگەر پێچەوانەکەی رووبدا، هەمووان فەرامۆشیدەکەنو رەتیدەکەنەوە، بەڵام ئێستا هەستدەکەم بەخت یارم نییەو چیدی هیچی باشم دەستناکەوێت...

نامەی 15/102ی تەموز 1896.

پیرەمێردەکە بەدەست میزەچۆرکێکو میزەڵدانەوە دەنالێنێتو چیدی ناتوانێت بەشێوەیەکی سروشتی خواردنی هەبێت، جگە لەمانە لەرودی دەرونییەوە زۆ هیلاکە، هەستدەکەم کۆتایی نزیك بووەتەوە، بەڵام ناتوانم کاتێکی بۆ دیاربکەمو ناشتوانم وازیلێبهێنم... لەگەڵ ئەم هەموو دۆخە تەندروستییەی ئەم پیرەمێردەدا، نامترسێنێت، یان لەپێشکەشکردنی یارمەتی پشوپێدانیدا دوابکەوم، ئەو پیاوە زۆر گرنگو باش بوو، لەناخەوە شادمان بوو، بەڵام ئێستا ئەوەتا ئازار ئەچێژێت، بەڵام هەناسەی خەمباری هەڵناکێشێتو بەکزیو بێدەنگی دەکوژێتەوەو خاوەنی دەوورنبەرزییەکی گەورەیە، بەڕاشکاوانەوە مانەوەی لەژیاندا بۆ ناخوازم، تازیاتر ئازار نەچێژێتو خوشکە عازەبەکەشم بەبۆنەی ئەوەوە خەمنەخوات، کەئێستا ئەو بەخێوی دەکات.

نامەی 108– 26ی تشرینی 1896.

دوێنێ پیرەمێردەکەمان ناشت، کەلەشەوی 23/10 تادوا چرکە خۆراگر بوو، وەك چۆن هەموو تەمەنی هەر واپتەو بوو، هەستدەکەم لەدواجاردا، تۆشی خوێنبەربوونی مێشك بووبێتو تای بەرزبووبێتەوەو بەبەردەوام لەحاڵەتو هەڵچونی دەرونیەدا بووەو لەشەودا ئەم حاڵەتە لەخەوی هەستاندوە.. هەموو ئەمانە رووياندا و من لەقوناغێکی دەرونی خراپدا دەژیم، هەستدەکەم زۆر هیلاکم

نامەی 109 (ڤیەننا) تشرینی دووەم 1896

لەم رێگا تەمومژاوییەوە، لەپشت هەستی فەرمییەوە، دەنگی ئەم پیرەمێردە زۆر کاری تێکردم، زۆر بەهەند ئەوەم وەرگرتبوو، باش لێیتێگەیشتبووم، پێگەیەکی لەژیانی مندا هەبوو، بەم هەموو تێکەڵە تایبەتەی هەیەتی، لەحیکەمەتێکی قوڵو شاراوەو پر لەشۆخی، بەر لەوەی بمرێت ژیانی بەماوەیەکی درێژ کۆتایی هاتبوو، بەڵام لەم هەموو بۆنەیەدا، بێگومان لەهەموو شتێکدا رابردوم زیندوکردەوە، بەڕاستی ئێستا هەستدەکەم من بڕەگو ریشەم (...).

نامەی 141، ڤیەننا، 3ی تشرینی یەکەم 1897

(....) بەر لەچوار رۆژ، بۆ دەرونشیکاریم، کەبەپێویستی دەزانم بۆ رونکردنەوەی سەرجەمی مەسەلەکە، دوابەدواییەکی خەونو هەڵگرتنی زانیاریو خاڵی زۆر تەرکیزکردندن (...)

نامەی 142– 15ی تشرینی یەکەم 1897

ئۆدیب تاکو ئێستا هیچی نوێم نەدۆزییەوەتەو، جگە لەو دەرهاویشتانەی لەسەری راهاتوم، بەڕاشکاویی کارەکە هەروا بەئاسان نایەتە بەرچاوم،

بابەڕاستی لەگەڵ خۆمان ڕاستگۆ بین، کارەکە لەوپەڕی قورسیادایە، مەشقێکی فرە مەزنە، بیرۆکەیەکی سەرکی لەمێشکمدا دێتو دەچێت، هەروەها منیش هەستم بەخۆشەویستییەکی گەورە بەرامبەر دایکم کردو هەستم بەئیرەیی بەرامبەر بەباوکم کرد، هەستدەکەم ئەمە پەیوەندی بەمێژووی منداڵیمەوە هەیە... لێرەدا دەتوانین بیر لەئۆدیبی پاشا بکەینەوە، لەگەڵ ئەو هەموو بەرەنگارییانەی دەڵێت، ئەقڵ دەتوانێت بەرنگاری قەدەرو چارەنوس ببێتەوە...، ئەم ئەفسانە گریکییە لەو بنەما فکرییەوە کاردەکات، کەدەڵێت هەموو مرۆڤێك بۆخۆی گرفەتەکە ئاشکرا دەکات، لەبەرئەوەی بوونی خۆی لەم گەردونەدا زانیوەو لێتێگەیشتوە.. مرۆڤ رۆژێك لەرۆژان تۆوێکی ئەم ئۆدیبە بووە.

سەرچاوە: http://www.iraqcp.org/members4/0061018wza2.htm